

Nr 40.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m.; given Stockholms slott den 6 februari 1942.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att

dels jämlikt § 87 regeringsformen antaga härvid fogade förslag till

1. lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall; samt
2. lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.;

dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

A. Pehrsson-Bramstorp.

Förslag

till

lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Har arrendator enligt arrendeavtal, som slutits före den 1 september 1940, åtagit sig att utgöra arrende till minst hälften genom avlämnande av mjölk, smör eller annat jordbruksalster eller är i före sagda dag slutet arrendeavtal rörande fastighet, som icke tillhör kronan eller är anslagen till ecklesiastikt ändamål, arrendet till minst hälften utsatt i jordbruksalster att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i länets markgångstaxa eller enligt annan jämförlig värdesättning, äge arrendatorn, därest arrendevillkoren på grund av rådande förhållanden befinnas för honom oskäligt tyngande, påfordra skälig jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet, såvitt angår, då arrendet skall utgöras genom avlämnande av jordbruksalster, tiden från och med den 14 mars 1941 till och med den 31 december 1942 och, då arrendet utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar, tiden från och med den 14 mars 1941 till den 14 mars 1942.

2 §.

Har arrendator, som skall frånträda den arrenderade fastigheten under år 1942, enligt arrendeavtalet åtagit sig att vid frånträdandet avlämna viss myckenhet stråfoder eller annat jordbruksalster, äge arrendatorn, där brist förefinnes i den fastställda myckenheten på grund av omständigheter, till vilka han icke varit vållande, rätt att i skälig omfattning vinna befrielse från skyldighet att ersätta bristen.

3 §.

Kunna jordägaren och arrendatorn icke enas om den jämkning av arrendet, till vilken arrendatorn enligt 1 § är berättigad, eller om det sätt, varpå jämkningen må komma arrendatorn till godo, eller, i fall som avses i 2 §, om arrendatorns befrielse från ersättningsskyldighet gentemot jordägaren eller omfattningen därav, skall frågan avgöras av särskild nämnd. Sådan nämnd skall bestå av tre ledamöter och tillsättas för område, som Konungen bestämmer. En av ledamöterna, vilken tillika skall vara ordförande i nämnden, utses av Konungen. För varje hushållningssällskaps verksamhetsområ-

de skola av länsstyrelsen utses två ledamöter, vilka skola tjänstgöra i nämnden vid behandling av ärende angående arrendeavtal rörande fastighet inom det område för vilket de utsetts. Den ene av dessa ledamöter skall vara ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendera sådan fastighet. För ordföranden och varje ledamot förordnas en suppleant. Har inom nämnden var röstande sin mening och kunna ej två meningar sammanjämkas, gäller ordförandens.

Vill arrendator påkalla nämndens prövning av tvist som avses i denna lag, skall han vid äventyr av talans förlust bevisligen därom hava under rättat jordägaren före utgången av år 1942.

Mot nämndens beslut må talan icke föras.

4 §.

Där ej annorlunda mellan jordägaren och arrendatorn åsämjes, må den jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet, till vilken arrendatorn enligt 1 § är berättigad, icke utan synnerliga skäl av nämnden bestämmas på sådant sätt, att därigenom arrendet för den tid jämkningen avser ned sättes med mer än två tredjedelar av prisstegringen å ifrågakomna jordbruksalster efter den 14 mars 1940.

Befrielse från skyldighet att ersätta sådan brist som avses i 2 § må ej mot jordägarens bestridande utan synnerliga skäl medgivas till större del än två tredjedelar av bristen.

5 §.

Ersättning till nämndens ordförande och ledamöter skall bestämmas enligt de grunder som Konungen fastställer. Ersättningen till ordföranden gäldas av allmänna medel.

6 §.

Av nämnden meddelad dom gånge efter överexekutors förordnande i verket lika som domstols lagkraftätagande dom.

7 §.

Utöver vad i 3—5 §§ är stadgat skola beträffande nämnden bestämmelserna i lagen den 14 juni 1929 om skiljemän i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

8 §.

Erfordras för tillämpning av denna lag ytterligare föreskrifter, skola de meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Förslag

till

**lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243)
om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.**

Härigenom förordnas, *dels* att 1 § lagen den 16 maj 1941 om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m. skall från och med den 1 mars 1942 hava nedan angivna ändrade lydelse, *dels ock* att samma lag, vilken gäller till och med den 30 juni 1942, skall äga fortsatt tillämpning till och med den 31 december 1943.

1 §.

Arrendator må — — — sådant bortförande.

Likaledes må arrendator i enlighet med anvisningar, som lämnats av livsmedelskommissionen eller efter dess bemyndigande av lokal kristidsmyndighet, nedbringa antalet kreatur å den arrenderade fastigheten under det antal, som han enligt arrendeavtalet skall hålla å fastigheten.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 januari 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp:

Den 28 juni 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla dels en utredningsman för att verkställa utredning rörande lagstiftning till reglering av vissa arrenden dels ock högst fem sakkunniga personer att med utredningsmannen deltaga i överläggningar i ämnet. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades dels den 28 juni 1941 häradshövdingen N. Wihlborg såsom utredningsman och dels den 4 september 1941 ledamöterna av riksdagens första kammare godsägaren B. H. von Stockenström och f. d. domänintendenten P. B. Nilsson i Landeryd samt ledamöterna av riksdagens andra kammare lantbrukarna A. P. Pettersson i Dahl och K. H. Gustafsson i Dädesjö ävensom lantbrukaren K. V. Ögren i Kroken att såsom sakkunniga deltaga i överläggningar rörande den ifrågasatta lagstiftningen.

Med skrivelse den 12 december 1941 har utredningsmannen överlämnat en promemoria angående reglering av vissa arrendeavtal. Vid promemorian fanns fogat förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall. I sin skrivelse har utredningsmannen anmärkt, att av de sakkunniga riksdagsmannen K. H. Gustafsson och lantbrukaren K. V. Ögren icke närvarit vid den slutliga justeringen av promemorian. Sedermera har lantbrukaren K. V. Ögren i skrivelse den 7 januari 1942 anmält, att han i vissa avseenden hyste avvikande mening mot utredningens förslag. Över promemorian och lagförslaget ha efter remiss utlåtanden avgivits av lantbruksstyrelsen, egnahemsstyrelsen, skolöverstyrelsen, statens livsmedelskommission, länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län, samtliga hushållningssällskaps förvaltningsutskott, drätselnämnden vid Lunds universitet samt Sveriges lantbruksförbund och riksförbundet landsbygdens folk (R. L. F.). Vid länsstyrelsens i Skaraborgs län yttrande fanns fogat utlåtande från häradshövdingen S. Vallqvist, som av länsstyrelsen jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande förordnats till ordförande för en i länet verksam delegation rörande mjölkarrenden.

Jag torde nu få underställa Kungl. Maj:t denna lagstiftningsfråga. Innan jag närmare ingår härpå, torde jag emellertid få erinra därom, att utredningsmannen avlämnat dels med skrivelse den 29 oktober 1941 promemoria angående lagstiftning till reglering av arrenden rörande jord, som är anslagen till ecklesiastikt ändamål, och dels med förenämnda skrivelse den 12 december 1941 promemoria angående reglering av arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. I anslutning till sistberörda promemoria och däröver avgivna yttranden har jag för avsikt att föreslå avlåtande av proposition till riksdagen med förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. På föredragning av chefen för ecklesiastikdepartementet har denna dag även beslutats remiss till lagrådet med förslag till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av till ecklesiastikt ändamål anslagen jord.

Historik och tidigare framställningar.

Det av utredningen framlagda förslaget, som föranletts av den i anledning av det nu pågående kriget uppkomna jordbrukskrisen, avser att bereda möjligheter till jämkning av dels sådana arrendeavtal angående jordbruksfastigheter, i vilka arrendeavgiften bestämts att utgå i form av mjölkleveranser eller liknande naturaprestationer, och dels sådana arrendeavtal rörande fastigheter, som icke tillhöra kronan eller äro anslagna till ecklesiastika ändamål, där arrendeavgifterna utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markegångstaxan under litt. A fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning. Även under världskriget 1914—18 tillkom lagstiftning av liknande beskaffenhet. Dessa lagar voro dels lagen den 28 juni 1918 (nr 480) med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring och dels lagen av samma dag (nr 481) innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907. Båda dessa lagar hade karaktären av kristidslagstiftning och deras giltighetstid begränsades därför till den 1 juni 1919. Sedermera förlängdes arrendestegringslagens giltighet genom särskilda för ett år i sänder antagna lagar, av vilka den sista utfärdades den 3 mars 1922 (nr 93) och gällde till den 1 mars 1923, då således tillämpningen av arrendestegringslagen upphörde. Lagen om tillägg till nyttjanderättslagen fick fortsatt tillämpning endast till den 1 juni 1921.

Lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring innehöll den huvudbestämmelsen, att, därest i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 oktober 1917, vore pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat natur-alster, å dylikt vederlag efter nämnda dag inträtt sådan prisstegring, som vid avtalets ingående icke lät sig beräkna, och den utfästa legan i följd härav funnes uppenbart oskäligen, arrendatorn ägde rätt att, såvitt anginge vederlag, förfallet under tiden från och med den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1919, påfordra, att skäligen andel i prisstegringen komme honom till godo, vilken an-

del, där ej annorledes åsämjdes, ej finge överstiga hälften av prisstegringen. Beträffande eventuell tvist mellan jordägaren och arrendatorn om storleken av den andel i prisstegringen, som skulle tillkomma arrendatorn, eller om sätet för dess tillgodonjutande stadgades i lagen, att saken skulle avgöras av en nämnd, bestående av tre personer, av vilka parterna skulle välja var sin och länsstyrelsen utsåge den tredje, vilken tillika skulle vara ordförande. Därjämte lämnades i lagen vissa bestämmelser angående nämndens verksamhet, om klagorätt över nämndens beslut m. m. Det må anmärkas, att enligt de lagar, varigenom giltighetstiden för arrendestegringslagen förlängdes till och med den 1 juni 1921, denna för varje gång erhöi i viss mån ändrad lydelse av huvudsakligen formell karaktär. Den 22 juni 1921 (nr 321) utfärdades en helt ny lag med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring, vilken lag dock upptog i huvudsak samma stadganden som 1918 års lag.

Lagen den 28 juni 1918 innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom avsåg att reglera det fall, att en arrendator, som var pliktig att utgöra arrende genom avlämnande av smör, mjölk, fisk eller annat naturalster, utan eget förvållande på grund av rådande kristidsförhållanden vore ur stånd att fullgöra avtalet. För dylikt fall medgav lagen arrendatorn rätt att i stället för den i naturalster bestämda arrendeavgiften utgiva skäligt arrende i penningar. Kunde arrendatorn och jordägaren ej enas om villkoren, skulle saken prövas i den ordning som i lagen med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring funnes stadgad för där avsedda fall.

En med de nu nämnda båda lagarna jämförd lag, vilken även var avsedd att reglera arrendeavgifter, som på grund av kristidsförhållanden blivit oskäligen, var lagen den 22 juni 1921 (nr 322) om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet. Genom denna lag stadgades, att, därest i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 januari 1918, var pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom fullgörande av dagsverken, körslor eller andra arbetsprestationer eller att mot ersättning utgöra visst antal prestationer av nyssnämnda slag, å dylika prestationer efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och i följd härav funnes, att värdet av vad arrendatorn enligt avtalet hade att utgöra stode i uppenbart missförhållande till de honom genom avtalet tillförsäkrade förmåner, arrendatorn ägde rättighet att påfordra att skälig andel i prisstegringen komme honom till godo. Denna andel i prisstegringen, vilken icke finge överstiga hälften av stegringen, skulle i brist på åsämjande bestämmas av en nämnd i enlighet med vad som funnes stadgat i 1918 års lag med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring.

Jämväl för sist omnämnda lag av den 22 juni 1921 begränsades dess tillämplighet till den 1 mars 1923.

Arrendeavtal, i vilka legan utsättes i naturalster att levereras direkt till jordägaren eller till annan för hans räkning, förekomma helt anturligt endast vid utarrendering av enskild tillhörig jord. Rörande förekomsten av dylika arrendeavtal lämnas i en av 1936 års arrendeutredning år 1937 företagen enquete följande uppgifter.

Stockholms län och stad. Jordbrukskommissionen uppger, att s. k. mjölk-arrenden i enstaka fall förekomma. Av en enskild uppgiftslämnare meddelas, att legan någon gång utsättes i naturalster vid mindre trädgårdsarrenden samt i sådana fall, då arrendatorn har svag ekonomi.

Uppsala län. Enligt hushållningssällskapets förvaltningsutskott och egna-hemsnämndens förekomma avtal, i vilka legan utsättes i naturalster, tämligen allmänt.

Södermanlands län. Egnahemsnämnden förklarar, att dylika arrenden endast förekomma hos några större jordägare, samt att legan i dessa fall bestämts i mjölk. Av jordbrukskommissionen meddelas, att det ofta förekommer, att legan utsättes i naturalster, då en äldre jordägare drar sig tillbaka från jordbruket och utarrenderar sin gård. Enligt södra Södermanlands ortsförbund av R. L. F. förekommer det, att legan bestämmes i mjölk, fisk och andra naturalster.

Östergötlands län. Jordbrukskommissionen meddelar, att det ej sällan förekommer, att legan utsättes i naturalster.

Jönköpings län. Av hushållningssällskapets förvaltningsutskott uppgives, att nämnda avtalsform förekommer i mindre omfattning, samt att densamma alltmera kommer ur bruk. Västbo och Vetlanda ortsförbund av R. L. F. yttra, att mjölkarrenden i vissa fall förekomma.

Kronobergs län. Enligt hushållningssällskapets förvaltningsutskott, egna-hemsnämnden och jordbrukskommissionen förekommer det ej, att legan utsättes i naturalster.

Kalmar läns norra område. Jordbrukskommissionen meddelar, att sådana avtal i vissa fall förekomma, företrädesvis mjölkarrenden.

Kalmar läns södra område och Gotlands län. Enligt de lämnade uppgifterna förekomma dylika avtal icke.

Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län. Avtal av ifrågavarande slag äro enligt uppgifterna från dessa län sällsynta.

Göteborgs och Bohus län. Hushållningssällskapets förvaltningsutskott och egna-hemsnämnden uppgiva, att det i fråga om torp är vanligt, att legan utsättes i naturalster, samt att detta även förekommer vid upplåtelse av mindre gårdar.

Älvsborgs läns norra område. Av hushållningssällskapets förvaltningsutskott och egna-hemsnämnden meddelas, att dylika avtal icke förekomma.

Älvsborgs läns södra område. Hushållningssällskapets förvaltningsutskott omförmäler, att avtal av nämnda slag äro ytterst ovanliga. Enligt egna-hemsnämnden förekomma de i enstaka fall vid upplåtelse av mindre markområden.

Skaraborgs län. Hushållningssällskapets förvaltningsutskott, egna-hemsnämnden och jordbrukskommissionen förklara, att dylika avtal äro vanliga, samt att mjölkarrendena synas tilltaga i antal.

Värmlands län. Av egna-hemsnämnden uppgives, att det vid kortfristiga avtal stundom förekommer, att legan utsättes i naturalster.

Örebro län. Hushållningssällskapets förvaltningsutskott, egna-hemsnämnden och jordbrukskommissionen uppgiva, att ifrågavarande arrendeform icke är ovanlig.

Västmanlands län. Enligt hushållningssällskapets förvaltningsutskott och egna-hemsnämnden förekomma icke dylika avtal.

Kopparbergs län. Hushållningssällskapets förvaltningsutskott och egna-hemsnämnden yttra, att det stundom förekommer, att enskilda tillhöriga smärre åkerstycken och beteshagar utarrenderas mot ersättning i ved, mjölk, smör eller dylikt. Enligt jordbrukskommissionen utsättes legan i naturalster endast i undantagsfall.

Gävleborgs län. Av jordbrukskommissionen uppgives, att dylika villkor icke stadgas vid avtal med bolag men väl vid utarrendering av enskilda tillhöriga fastigheter.

Västernorrlands län. Hushållningssällskapets förvaltningsutskott och egnehemsnämnden meddela, att legan endast i undantagsfall, då ägaren är bosatt i närheten av arrendefastigheten, utsättes i naturalster.

Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. I dessa län förekomma enligt de lämnade uppgifterna icke avtal av sagda slag.

Skogs- och flottningsarbetareförbundet förklarar, att utsättande av lega i naturalster icke är vanligt.

Lantarbetareförbundet yttrar, att sagda förhållande förekommer i rena undantagsfall.

Sveriges skogsägareförbund uppger: Såvitt förbundet har sig bekant förekommer det ingenstädes på bolagsjord, att legan utsättes i naturalster.

Såsom av den återgivna enqueten framgår voro vid den tid, då densamma anordnades, arrendeavtal av nu ifrågakomna form i vissa landsdelar ganska vanliga. Utredningen har framhållit att, även om det kunde antagas, att man efter 1937 allt mera övergått till kontantarrenden, de s. k. mjölkarrendena dock säkerligen fortfarande vore så vanliga, att anledning funnes att under nuvarande kristid följa dem med samma uppmärksamhet som skedde under den kristid som följde 1914—18 års världskrig i spåren. Efter vad utredningen upplyst äro mjölkarrenden särskilt vanliga i Skaraborgs län. I 1937 års enquete uppgives också, att de syntes tilltaga i antal i nämnda län. Utredningen har vidare upplyst, att mjölkarrenden förekomma huvudsakligast å mindre gårdar, 10—30 hektar, och att de icke inskränkte sig till någon viss kategori jordbrukare.

I utredningens promemoria har omnämnts, att av arrendekontrakt, som insänts till utredningen, framginge att arrendet utsattes ibland uteslutande i viss kvantitet mjölk av viss fetthalt att dagligen för jordägarens räkning levereras till av honom bestämt mejeri och i andra fall till en del i penningar och till återstoden i mjölk. I vissa kontrakt tillförbundades därjämte arrendatorn att till jordägaren leverera vissa mindre kvantiteter spannmål.

Under år 1941 har ett flertal framställningar inkommit om vidtagande av åtgärder till lindrande av den bekymmersamma belägenhet, vari mjölkarrendatorerna under de senaste åren kommit till följd av dels det dåliga skörderesultatet och dels den stegring av mjölkpriserna som kristiden medfört. I avseende härå må följande anföras.

I en den 12 maj 1941 dagtecknad, till länsstyrelsen i länet ställd skrivelse anförde *Skaraborgs läns hushållningssällskaps sekreterare* efter uppdrag av en utav sällskapets förvaltningsutskott utsedd delegation följande:

Inom Skaraborgs län finnes ett mycket stort antal arrendatorer med s. k. mjölkarrenden — enligt inhämtade uppgifter 600 till 700. Förra årets dåliga skörderesultat har försatt många av dessa arrendatorer i en ytterst svår ekonomisk situation, i det att mjölkproduktionen på deras gårdar nedgått i sådan grad, att den knappast förslår till gäldande av arrendet. Dessa arrendatorers möjligheter att på ett nöjaktigt sätt sköta sina jordbruk har till följd därav minskats i en utsträckning, som ur flera synpunkter kan få allvarliga

konsekvenser. Sålunda undergräves deras egen ekonomi, och de kunna ej göra den insats för folkförsörjningen, som tidsläget kräver. Även jordägarna måste självfallet bliva lidande på att den utarrenderade jorden ej blir rationellt brukad.

Det är alltså många skäl, som tala för att åtgärder vidtagas för åstadkommande av skälig lindring i arrendevillkoren för de arrendatorer, det här gäller, och frågan har, förutom bland arrendatorerna själva, varit föremål för överväganden bl. a. inom jordbrukets föreningsråd i länet och hushållningssällskapet förvaltningsutskott. Man har därvid nödgats konstatera, att gällande arrendelagstiftning icke i annat fall, än då fråga är om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare, medger rätt till arrendenedsättning på grund av förut angivna orsak — dåligt skördeutfall — och att det sålunda för de arrendatorer, varom här är fråga, endast återstår att söka på frivillighetens väg träffa överenskommelse med jordägarna om lindring i arrendevillkoren.

Under återopande av vad sålunda anförts och under framhållande att det ansetts synnerligen önskvärt, att en särskild nämnd tillsattes med uppdrag att biträda vid förhandlingar mellan parterna, hemställdes i skrivelsen, att länsstyrelsen ville dels tillsätta en sådan nämnd att biträda innehavarna av mjölkarrenden vid förhandlingar med vederbörande jordägare om nedsättning i arrendet, dels ock — med stöd av de erfarenheter, som denna nämnd kunde komma att göra under utövandet av sitt uppdrag — hos Kungl. Maj:t göra framställning om sådan ändring i gällande arrendelagstiftning, vartill länsstyrelsen på grund av dessa erfarenheter eller eljest kunde finna skäl.

I anledning av innehållet i denna skrivelse anförde *länsstyrelsen i Skaraborgs län* i skrivelse den 20 maj 1941, att länsstyrelsen, som funne den svåra ställning, i vilken särskilt mjölkarrendatorerna råkat, synnerligen behjärtansvärd och fördenskull vore villig att lämna sin medverkan till ernående av förhandlingar om skälig lindring i dylika arrendatorers villkor, emellertid ansett sig böra underställa frågan om utseende av den ifrågasatta nämnden Kungl. Maj:ts prövning.

Sedermera överlämnade vid *sammanträde med cirka 400 arrendatorer i Skaraborgs län* utsedda representanter till länsstyrelsen en till Kungl. Maj:t ställd skrivelse av den 10 juni 1941, däri, med instämmande i förutberörda skrivelse av den 12 maj 1941, till närmare utveckling av de synpunkter och önskemål, som framkommit vid överläggningarna under sammanträdet, ytterligare anfördes:

De s. k. mjölkarrendatorerna inom Skaraborgs län — enligt inhämtade uppgifter uppgående till mellan 600 och 700 — ha genom det dåliga skörderesultatet förlidit år försatts i en synnerligen svår ekonomisk belägenhet. Denna hade genom de tivelaktiga skördeutsiktterna innevarande år ytterligare fördystrats. Mjolkproduktionen å gårdarna har nedgått i sådan omfattning, att den knappast räcker till gäldande av arrendet. Härigenom kommer först och främst arrendatorernas egen ekonomi att undergrävas och många av dem stå inför den dystra utsikten att av ekonomiska skäl behöva lämna sina jordbruk. Därtill kommer, att de av arrendatorerna, som trots de under nuvarande förhållanden oskäliga arrendeavgifterna hjälpligen kunna draga sig fram utan att behöva lämna hus och hem, uppenbarligen icke äro i stånd att göra den insats för folkförsörjningen, som tidsläget kräver.

Då statsmakterna på grund av det klena skörderesultatet 1940 för att förbättra det ekonomiska utbytet av jordbruket vidtogo i och för sig synnerligen välmotiverade åtgärder för höjning av priset å jordbruksprodukter och därmed framför allt av mjölkpriset förbisågs antagligen, att just genom höjning av mjölkpriset mjölkarrendatorerna kommo i ett väsentligt försämrat läge. Före denna prisreglering stod mjölkpriset i cirka 11 öre per liter. Vid mjölkarrende torde detta i allmänhet ha motsvarat ett arrende av cirka 30 kronor per tunnland. Nu däremot är mjölkpriset cirka 20 öre per liter, i genomsnitt motsvarande ett arrende av 50 à 55 kronor per tunnland och i vissa fall mer. Även vid normal skörd hade en sådan arrendeökning måst anses allt för obillig och med sådan dålig skörd som under år 1940 måste den helt enkelt betraktas som katastrofal för arrendatorerna. Åtskilliga exempel kunna anföras på att arrendator, trots att kreatursbesättningen minskats med ända till en tredjedel, måst köpa foder åt kreaturen sedan januari 1941. Uppenbart torde vara, att det är alldeles ruinerande för en arrendator att under sådana förhållanden erlægga mjölkarrende efter nu gällande mjölkpriser. Snabb och effektiv hjälp är därför högeligen av nöden. Situationen är säkerligen betydligt allvarligare än flertalet icke initierade ana.

Under åberopande av det anförda och under hänvisning till att statsmakterna under förra världskriget nödgades utfärda lagar med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring hemställes, att Kungl. Maj:t snarast må föranstalta om sådana lagstiftningsåtgärder, att det förhöjda mjölkpriset må komma icke blott jordägarna utan även brukarna till godo. Det synes därvid skäligt, att föreskrift utfärdas om att mjölkarrende oavsett vad tidigare ingånget avtal kan innehålla, icke skall utgå efter högre mjölkpris än 12 öre per liter. Ty även med en sådan reglering skulle mjölkarrendena bliva högre än kontantarrendena eller i allmänhet cirka 35 kronor per tunnland. Vidare hemställes, dels att dessa bestämmelser må få tillämpas retroaktivt å arrenden, förfallna till betalning från och med den 1 januari 1941 och dels att den föreslagna lagstiftningen om reglering av mjölkarrenden må i tillämpliga delar omfatta även övriga arrenden, som salts att utgå i naturprodukter.

Med skrivelse den 21 juni 1941 överlämnade *länsstyrelsen* jämväl sist återgivna framställning till Kungl. Maj:t, därvid länsstyrelsen dels meddelade att länsstyrelsen inhämtat, att mjölkpriset vid tiden för den i framställningen omförmälda prisregleringen var 14 öre och ej 11 öre för liter, såsom i framställningen uppgivits, och dels, under åberopande av vad länsstyrelsen anför i sin skrivelse den 20 maj 1941 i fråga om behovet av viss jämkning eller reglering beträffande arrenden av förevarande beskaffenhet, hemställde, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga ågärder för att lagstiftning så snart ske kunde måtte komma till stånd med bestämmelser i huvudsak motsvarande innehållet i lagen den 22 juni 1921 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring och avseende arrendevederlag förfallet under tiden från och med den 1 januari 1941.

I utredningens förevarande promemoria har även upptagits förslag till lagstiftning till reglering av sådana arrendeavtal rörande fastigheter, vilka icke tillhöra kronan eller äro anslagna till ecklesiastikt ändamål, där arrendavgiften utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markgångstaxan fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning. I vad mån arrenden av nu ifrågavarande slag förekomme beträffande enskilda

tillhöriga fastigheter har utredningen icke kunnat utröna. Utredningen har emellertid antagit, att antalet därav icke vore stort. Enligt vad utredningen upplyst förekomme däremot persedellarrende rätt så allmänt vid utarrendering av fastigheter, som tillhörde kommuner eller allmänna stiftelser, varjämte detta arrendesystem tillämpades vid utarrendering av dels universitetens jordbruksegendomar och dels fastigheter, som vore anslagna på lön åt lärare vid vissa allmänna läroverk. I vissa av de anförda fallen hade arrendavgiften utsatts helt i persedlar och i andra hade den bestämts delvis i penningar och delvis i persedlar. I en del fall skulle persedlarna lösas enligt litt. A och i andra enligt litt. C i markegångstaxan. Beträffande särskilt de fastigheter, som tillhörde Stockholms stad, vore enligt vad i promemorian anförts i sistnämnda hänseende att märka, att i fråga om viss, i smör fixerad del av arrendavgiften i arrendekontrakten stadgats, att denna tills vidare och så länge nuvarande mjölkprisreglering ägde bestånd i stället skulle beräknas i viss mängd mjölk att kontant lösas efter det medelpris, som för året närmast före det, varunder arrendet skulle utgivas, av mjölkcentralen fastställts för frisk, oskummad mjölk med 3.5 procent fetthalt, fritt Stockholm, för den zon, vari fastigheten vore belägen.

Under nu rådande kristid ha från olika föreningar av publika arrendatorer eller sammanslutningar av lantbrukare avgivits framställningar om reglering av de arrendeavtal, i vilka arrendavgiften utsatts helt eller delvis i persedlar att lösas enligt de i markegångstaxan fastställda priserna. I detta hänseende må här omnämnas, att den 24 oktober 1941 inkommit en den 22 i samma månad dagtecknad skrivelse från *representanter för jordbrukare från Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Kronobergs och Västmanlands län*, i vilken skrivelse hemställes, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder till åstadkommande därav att de av 1941 års arrendavgälder, vilka helt eller delvis beräknas på grundval av markegångstaxan eller eljest produktpriser, måtte — med hänsyn till de svaga skördarna under 1940 och 1941 samt till att jordbruksprodukterna äro beslagtagna och priserna å desamma av statsmakterna reglerade — utgå efter grundbeloppet eller på skäligt sätt regleras i förhållande till arrendators verkliga inkomster, såsom de betingats av svag skörd, att arrendavgäldernas reglerande enligt markegångstaxan eller liknande beräkningsgrunder upphör och att antingen en återgång till kontant avgäld sker eller ett smidigare, mera rättvist verkande system tillämpas, ett system, som är grundat på jordbrukets verkliga lönsamhet, och att nu gällande arrendekontrakt få på arrendators begäran omregleras enligt de nya bestämmelserna.

Förevarande utredning behandlar även frågan om lagstiftning angående jämkning av arrendebestämmelser rörande lämnande av stråfoder och andra naturaprestationer vid arrendets frånträdande. I avseende härå må lämnas följande upplysningar.

I en den 29 juli 1941 inkommen skrivelse från arrendatorn Einar Lundell framhölls, under åberopande av de dåliga skördeutsikterna år 1941, speciellt

i fråga om stråfoder, att det syntes mycket sannolikt, att de jordbruksarrendatorer, vilka skulle frånträda sitt arrende den 14 mars 1942, icke skulle kunna fullgöra dem i allmänhet enligt arrendeavtalet åliggande skyldighet att å arrendefastigheten kvarlämna vissa kvantiteter foder av hö, halm och i en del fall även spannmål, och uttalades farhågor för att skyldighet för arrendatorn att i sådant fall nödgas ersätta jordägaren för bristen efter priser, som måhända vore flera gånger högre än de vid tillträdet av arrendet rådande, komme att bli liktydigt med ruin för många arrendatorer. Vidare inkom den 31 oktober 1941 från *statens livsmedelskommission* en skrivelse, däri kommissionen anförde i huvudsak följande:

I åtskilliga av de arrendekontrakt, som upphöra att gälla den 14 mars 1942, finnas intagna bestämmelser om skyldighet för arrendatorn att vid avträandet av fastigheten avlämna en viss kvantitet stråfoder, i allmänhet en mängd, som motsvarar vad arrendatorn på sin tid mottog vid tillträdet av fastigheten. Sistnämnda kvantitet kan, särskilt om tillträdet skett i anslutning till ett gynnsamt skördeår, ha varit relativt betydande. Med hänsyn dels till att på många håll under 1941 höskörden blivit synnerligen klen samt halmutbytet ringa, dels till jordbrukarnas skyldighet att avstå stora kvantiteter fodersåd till det allmänna, synes nämnda kontraktsföreskrifter i många fall bli mycket svåra att efterkomma. Icke sällan torde arrendatorn, om han skall kunna lämna det avtalade avträdesfodret, vara tvungen utslakta en betydande del av sin kreatursbesättning, medan åter i andra fall de förefintliga stråfodertillgångarna icke ens vid en fullständig nedslaktning av kreatursbesättningen äro tillräckliga för att täcka den kontraktsenliga förpliktelsen. Den ersättningsskyldighet, som kan komma att åvila arrendatorn vid bristande förmåga att prestera avträdesfodret in natura, måste på grund av de gällande höga stråfoderpriserna bli för honom synnerligen betungande. Vid sådant förhållande har det synts livsmedelskommission angeläget, att möjlighet beredes till jämkning i avtalsföreskrifter av förevarande art. Förutom att härigenom skulle beredas ett skydd för arrendatorn mot ekonomisk utarmning, skulle åtgärden — till fördel jämväl för hushållningen i stort — kunna medföra, att stråfodertillgångarna å fastigheten i fråga jämnare fördelas å de olika skedena av stallfodringsperioden.

Den fråga, som sålunda upptagits av livsmedelskommissionen, står i nära samband med det problem, som behandlats i chefens för jordbruksdepartementet anförande till statsrådsprotokollet den 28 juni 1941 vid tillsättande av utredningen rörande reglering av vissa arrendeavtal. I det ena såväl som i det andra fallet gäller det att söka bereda möjlighet till jämkning i sådana arrendeåtaganden om naturaprestationer, vilkas uppfyllande i full utsträckning med hänsyn till rådande särförhållanden befinnes uppenbart obilligt. I de av departementschefen avsedda fallen är det närmast fråga om jämkningar i legan under pågående arrende, medan i de nu senast aktualiserade fallen prestationsskyldigheten vid arrendeavtalets upphörande tilldrar sig huvudintresset. Jämväl lösningen av sistberörda fråga påkallar lagstiftning under riksdagens medverkan.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde kommissionen, att åt utredningen måtte uppdragas att vid fullgörandet av utredningsuppdraget jämväl upptaga frågan om jämkning av arrendebestämmelser angående lämnande av stråfoder och andra naturaprestationer vid arrendets frånträdande.

Vid livsmedelskommissionens skrivelse funnos fogade två från kristids-

nämnder till kommissionen inkomna skrivelser, däri framhölls de av kommissionen påtalade svårigheterna för de arrendatorer, som skulle frånträda sina arrenden under våren 1942 och då lämna avträdesfoder.

Sedermera har den 8 november 1941 från *Stockholms länsorganisation av bondeförbundet* inkommit en skrivelse, vari samma problem beröres, som behandlats i livsmedelskommissionens skrivelse. Länsorganisationen har uttalat, att det anmärkta missförhållandet syntes kunna tillrättaläggas genom en tillfällig lagstiftning, varigenom arrendatorn medgaves avlämna en i förhållande till skördeutfallet reducerad stråfodermängd, därvid dock kunde ifrågasättas huruvida icke jordägaren borde erhålla ersättning för den felande kvantiteten efter de vid avtalets ingående gällande stråfoderpriserna. I skrivelsen framhålles också, att uppmärksamhet även syntes böra ägnas åt att underlåtenhet att hålla avtalat kreatursantal under nuvarande förhållanden icke finge betraktas såsom kontraktsbrott.

Utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär i huvudsak följande.

Därest arrendator enligt arrendeavtal, som slutits före den 14 mars 1940, åtagit sig att utgöra arrende till minst hälften genom avlämnande av mjölk, smör eller annat jordbruksalster, eller är i före sagda dag slutet arrendeavtal rörande jordbruksfastighet, som icke tillhör kronan eller är anslagen till ecklesiastikt ändamål, arrendet till minst hälften utsatt i jordbruksalster att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i länets markegångstaxa eller enligt annan jämförlig värdesättning, må arrendatorn kunna påfordra skälig jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet. Jämkningsen må emellertid endast omfatta, då arrendet skall utgöras genom avlämnande av jordbruksalster, tiden från och med den 14 mars 1941 till och med den 31 december 1942, och då arrendet utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar, tiden från och med den 14 mars 1941 till den 14 mars 1942. Såsom förutsättning för att jämkning skall kunna medgivas har upptagits, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande.

I anslutning till livsmedelskommissionens hemställan har i lagförslaget upptagits ett stadgande därom, att arrendator, som skall frånträda den arrenderade fastigheten under år 1942 och som enligt arrendeavtalet åtagit sig att vid frånträddandet avlämna viss myckenhet stråfoder eller annat jordbruksalster, skall äga, där brist förefinnes i den fastställda myckenheten på grund av omständigheter, till vilka han icke varit vållande, rätt att i skälig omfattning vinna befrielse från att ersätta bristen.

Den jämkning av det i jordbruksalster bestämda arrendet, till vilken arrendatorn enligt vad förut nämnts är berättigad, må icke utan synnerliga skäl bestämmas på sådant sätt, att därigenom arrendet för den tid jämkningen avser nedsättes med mer än hälften av prisstegringen å ifrågakomna

jordbruksalster efter den 14 mars 1940. Ej heller må arrendatorn mot jordägarens bestridande utan synnerliga skäl befrias från att ersätta jordägaren mer än hälften av den förut berörda bristen på stråfoder.

För den händelse jordägaren och arrendatorn icke kunna enas om den jämkning av arrendet, till vilken arrendatorn är berättigad, eller om det sätt, varpå jämkningen må komma arrendatorn till godo eller, såvitt angår bristen på stråfoder, om arrendatorns befrielse från ersättningsskyldighet gentemot jordägaren eller omfattningen därav, skall frågan avgöras av särskild skiljenämnd. För varje hushållningssällskaps verksamhetsområde skall tillsättas en skiljenämnd, som skall bestå av tre ledamöter, av vilka hushållningssällskapets förvaltningsutskott och landstinget utse vardera en samt länsstyrelsen i länet den tredje. Denne skall tillika vara skiljenämndens ordförande. För varje ledamot skall i nu stadgad ordning utses en ersättare. Ersättning till skiljenämndens ordförande skall enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder utgivas av allmänna medel.

I lagförslaget har upptagits klanderrätt mot skiljenämndens beslut. Sålunda har föreslagits, att jordägare eller arrendator, som är missnöjd med skiljedom, må efter stämning inom trettio dagar från det skiljedomen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift delgavs honom kandra densamma vid domstol.

Beträffande skiljemannaförfarandet skola i övrigt bestämmelserna i lagen den 14 juni 1929 om skiljemän i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Såsom allmän *motivering* till förslaget, såvitt detta avser att öppna möjligheter till jämkning av de s. k. mjölkarrendena, har utredningen anfört:

Det typiska för den form av arrenden, de s. k. mjölkarrendena, varom i förevarande utredning i första hand är fråga, är att arrendeavgiften utsättes i en viss kvantitet mjölk att levereras dag för dag, därvid i allmänhet jordägaren tillgodoföres hela värdet av mjölken enligt det vid leveranstiden gällande priset därå. Denna arrendeform har sedan gammalt tillämpats i stor utsträckning i Mellansveriges jordbruksbygder. Att arrendeformen alljämt rätt så allmänt håller sig kvar i dessa bygder beror uppenbarligen därpå att densamma ansetts innebära icke obetydliga fördelar för både jordägaren och arrendatorn. Den förre har sålunda med hänsyn därtill att prestationerna skola utgöras dag för dag ansetts äga en värdefull säkerhet för arrendeavgiftens utfående, på samma gång en intensiv ladugårdsskötsel för honom innebär en stor trygghet i fråga om den arrenderade jordens hävd. Å andra sidan har det ansetts vara till stor fördel för arrendatorn att han icke behöver bära den risk, som sammanhänger med variationerna i mjölkpriset, där sådana dock skulle även under vanliga förhållanden förekomma. Då de bestämda mjölkleveranserna i allmänhet motsvara arrendeavgiften i dess helhet eller åtminstone huvudparten av densamma, tillkommer såsom en ytterligare fördel för arrendatorn att han icke behöver under det löpande arrendeåret utgiva större belopp i reda penningar. Vad sålunda sagts om mjölkarrendena gäller även i avseende å de visserligen sällsynta fall av arrenden, där arrendeavgiften fastställts att utgöras i andra jordbruksalster än mjölk såsom t. ex. spannmål.

Den omförmälda arrendeformen med arrendeavgiftens fastställande i mjölk eller andra jordbruksalster lämpar sig dock knappast för andra för-

hållanden än sådana, som kunna anses såsom normala och som icke medföra några mera framträdande fluktuationer i priserna på dylika alster. Då vid avslutandet av ett avtal om ett mjölkarrende något fast pris å mjölken så gott som undantagslöst icke angives, kan det också förutsättas att varken jordägaren eller arrendatorn räknat med någon större vare sig vinst eller förlust till följd av prisväxlingar å varan.

Emellertid kan det ej undvikas, att under en arrendeperiod sådana förändringar i konjunkturläget eller beträffande jordbrukets produktionsförhållanden kunna inträda, som fullkomligt förrycka de beräkningar vilka parterna vid avtalets avslutande lagt till grund för arrendeavgiftens bestämmande. Att för sådant fall betydande olägenheter med ifrågakomna arrendeform kunna uppstå är givet. Inom den lagstiftningskommitté — 1936 års arrendeutredning — som senast framlagt förslag till reform av arrendelagstiftningen har också framförts den meningen att lagen ej borde tillåta legans utsättande i naturalster. Mjölkarrendena skulle nämligen enligt denna åsikt medföra olägenheter särskilt så tillvida att arrendatorn saknade möjlighet att överblicka avtalets ekonomiska konsekvenser. Då emellertid sagda mening ej omfattats av arrendeutredningens majoritet, har i det av utredningen framlagda lagförslaget den nuvarande avtalsfriheten i detta hänseende bibehållits.

Oavsett vilken mening man må hysa om förevarande avtalsforms ändamålsenlighet under normala tider lär dock vara klart att legans utsättande i naturalster kan medföra en ohållbar situation, därest på grund av exceptionella förhållanden en prisstegring uppkommer av sådan omfattning att parterna vid avtalets ingående ej rimligtvis bort taga densamma i beräkning. En dylik situation med en synnerligen stark prisstegring på jordbruksalster och särskilt på mjölk följde 1914—1918 års världskrig i spåren, och därav föranleddes de förut omnämnda lagstiftningsåtgärderna till avhjälpande av de olägenheter, som voro förknippade med naturaarrenden.

Från arrendatorshåll göres gällande att beträffande i all synnerhet mjölkarrenden situationen även nu är sådan, att särskilda lagstiftningsåtgärder äro betingade för beredande av möjlighet till jämkning i ingångna arrendeavtal. Härvid åberopas dock ej blott den prisstegring på mjölk och andra jordbruksalster som inträtt efter stormaktskrigets utbrott i augusti 1939 utan även och i all synnerhet det dåliga utfallet av 1940 och 1941 års skörd, särskilt foderskörden.

Vad prisstegringen angår torde det visserligen kunna ifrågasättas, om denna hittills varit så stark, att den i och för sig kan anses utgöra tillräcklig anledning till lagstiftningsåtgärder till möjliggörande av jämkning av ingångna arrendeavtal. Förhållandena i detta hänseende voro år 1918 och åren närmast därefter av betydligt mera framträdande art än de nu äro. Under det att mjölkpriset år 1918 uppgavs hava i förhållande till förkrigspriset stigit med över 120 procent, torde den prisstegring å mjölk som inträtt efter 1939 icke kunna beräknas till ett medeltal av mer än cirka 30 procent. Medgivas må dock att även en sådan prisstegring kan anses vara så pass betydande, att det icke kan begäras att en arrendator, som slutit sitt avtal år 1939 eller tidigare, därvid bort taga densamma i beräkning. Förty ligger redan i prisstegringen såsom sådan ett moment, från vilket man icke kan bortse, då det gäller att taga ståndpunkt till den uppkomna frågan om jämkning i ingångna avtal angående mjölkarrenden.

Beträffande skörderesultatet 1940 är det obestriddigt, att detsamma sett för landet i dess helhet var synnerligen dåligt ej blott i förhållande till de närmast föregående årens skördar, vilka voro osedvanligt goda, utan även vid

jämförelse med vad som kan anses normalt. Det är helt naturligt att detta dåliga skörderesultat, såsom också i de inkomna framställningarna framhållits, medförde avsevärda svårigheter för jordbrukarna i allmänhet och i all synnerhet för de arrendatorer, som hade att utgöra arrende i jordbruksalster, framför allt för mjölkarrendatorerna. Graden av den enskilde arrendatorns svårigheter var tydligen beroende på det överskott, som förefanns för honom sedan arrendet erlagts. Var detta överskott så pass stort, att det lämnade arrendatorn en någorlunda skälig vinst, förefanns visserligen ingen anledning till större bekymmer, men om — såsom säkerligen i många fall blev förhållandet — överskottet blev litet eller intet eller om — såsom också ofta hände — avkastningen av jordbruket ej ens räckte till arrendet, blev arrendatorns ställning ohållbar. Någon förbättring för arrendatorerna har för visso icke inträtt under år 1941. Tvärtom har detta skördeår för landet i dess helhet blivit ännu sämre än år 1940. Särskilt gäller detta den för mjölkproduktionen så viktiga stråfoderskörden, som år 1941 icke motsvarat ens hälften av normal skörd. Härtill kommer dels att jordbrukarna på grund av gällande kristidsförordningar äro pliktiga att till förmån för den allmänna folkhushållningen avstå så pass avsevärda kvantiteter av sitt förråd av fodersäd, att i många fall vad som återstår icke ens tillnärmelsevis förslår till utfodring av erforderligt antal kreatur och dels att möjligheten att genom import täcka foderbristen för närvarande är stängd. Driftsåret 1941/42, som knappast har något annat att bygga på än 1941 års skörd, har redan visat sig vara och kommer säkerligen att än mera bliva synnerligen bekymmersamt för de jordbrukare, vilka byggt sin ekonomi i mera avsevärd grad på mjölkproduktion. Då de rådande förhållandena nödvändiggöra en stark reducering av nötboskapsbesättningarna, blir det säkerligen i många fall förenat med stora svårigheter för mjölkarrendatorerna att fullgöra sina förbindelser enligt arrendavtalen. Med hänsyn härtill ävensom till vad förut anförts i fråga om prisstegringen å jordbruksprodukterna måste det framstå såsom klart, att de före kristidens inträdande stipulerade arrendevillkoren för mängden arrendator äro att anse såsom oskäligt tyngande. Följaktligen torde fullt giltiga skäl föreligga för lagstiftningsåtgärder till möjliggörande av jämkning av sådana arrendevillkor.

Rörande förslaget om lindring i de s. k. persedellarrendena har i utredningens promemoria anförts i huvudsak följande.

Vid behandling av frågan om lagstiftning till reglering jämväl av sådana arrendavtal rörande fastigheter, vilka icke tillhöra kronan eller äro anslagna till ecklesiastikt ändamål, där arrendeavgiften utsatts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markegångstaxan fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning, bör det framhållas, att i dylika arrendavtal (de s. k. persedellarrendena) arrendeavgiften, i motsats till vad förhållandet är vid mjölkarrenden, i allmänhet utsättes endast till hälften i jordbruksalster, under det att den andra hälften utsättes direkt i penningar. Den allmänna prisstegringen å jordbruksalster eller s. k. persedlar, som obestriddligen inträtt under 1940 och 1941, har följaktligen för bedömandet om arrendevillkoren äro att anse såsom oskäligt tyngande visserligen icke samma betydelse som vid mjölkarrendena men spelar dock en icke obetydlig roll i detta hänseende. Däremot måste antagas att det dåliga skördeutfallet 1940 och 1941 i ungefär lika grad påverkat persedellarrendatorerna och mjölkarrendatorerna, dock naturligtvis endast i de fall, då det i arrendavtalet föreskrivits, att persedlarna skola lösas i penningar efter senast fastställda pris

enligt litt. A i markegångstaxan eller annan jämförlig värdesättning, varmed åsyftas exempelvis den värdesättning som enligt vad förut omtalats fastställts i arrendekontrakt beträffande Stockholms stad tillhöriga fastigheter.¹

I övrigt har i fråga om persedelarrendena hänvisats till vad därom anförts i de inledningsvis nämnda promemoriorna, i vilka behandlats frågan om dels reglering av arrenden rörande jord, som är anslagen till ecklesiastikt ändamål, och dels reglering av arrende villkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar. Utredningen har ansett, att samma skäl, som åberopats för reglering av de ecklesiastiska arrendena och kronoarrendena, då arrendeavgiften utsatts i persedlar att lösas efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, också talade för vidtagandet av lagstiftningsåtgärder till möjliggörande av jämkning av andra persedelarrenden i fall då på grund av rådande förhållanden arrende villkoren finnas för arrendatorn oskäligt tyngande.

Beträffande den föreslagna möjligheten till jämkning av i arrendekontrakt intagna bestämmelser om skyldighet för arrendatorn att vid arrendets frånträdan avlämna stråfoder och andra jordbruksalster, har utredningen yttrat:

Såsom livsmedelskommissionen anfört förekommer bestämmelse i detta hänseende rätt så allmänt i arrendekontrakt rörande jordbruksfastigheter, och har den vanligen den innebörd, att arrendatorn skall vid avträdan av arrendefastigheten avlämna en kvantitet stråfoder, som motsvarar vad han på sin tid mottog vid tillträdet av fastigheten. Någon gång kan bestämmelsen också avse avlämnandet av viss myckenhet av något annat jordbruksalster. Dock är att märka att i en del arrendekontrakt utsäges, att omförmälda skyldighet för arrendatorn att avlämna stråfoder inträder endast såvida icke sådant förhindras av omständigheter, till vilka arrendatorn icke varit vållande. En reservation av sådan innebörd finnes intagen i de av domänstyrelsen använda kontrakten vid utarrendering av kronans jordbruksdomäner ävensom, efter vad utredningsmannen inhämtat, i en del kontrakt angående utarrendering av ecklesiastiska fastigheter. Det vanligaste torde dock vara, att bestämmelsen om avlämnande av stråfoder är kategorisk.

Det lär utän vidare utläggning vara uppenbart, att under nu rådande förhållanden med knapp fodertillgång och osedvanligt uppskruvade priser på hö och halm de största olägenheter kunna drabba en arrendator, som enligt arrendekontraktet är pliktig fullgöra en prestation av nu ifrågakomna slag. Arten och omfattningen av dessa olägenheter ha av livsmedelskommissionen i dess skrivelse närmare utvecklats, och desamma ha även berörts i skrivelser från Stockholms länsorganisation av bondeförbundet. Här må endast ytterligare framhållas att en sådan arrendebestämmelse varom nu är fråga, därest den skall tillämpas i all sin stränghet, kan medföra nog så allvarliga konsekvenser ej blott såsom nämnts för den enskilde arrendatorn utan även för folkhushållningen i stort, så till vida nämligen, att den kan föranleda nedslaktning av hela kreatursbesättningar. Med hänsyn till det anförda har utredningen i likhet med statens livsmedelskommission funnit angeläget att

¹ I fråga om Uppsala universitets arrendefastigheter har det upplysts, att desamma utarrenderas mot arrendeavgift i persedlar att lösas med penningar enligt senast fastställda pris enligt litt. C i markegångstaxan. Vid utarrendering av Lunds universitets egendomar bestämmas att persedlarna skola lösas efter priserna enligt litt. A i markegångstaxan.

jämkning må kunna företagas även av sådana arrendebestämmelser som av kommissionen i dess skrivelse avses.

I fråga om de föreslagna reglerna för omfattningen av den jämkning som enligt vad förut anförts må medgivas, har utredningen anförts följande.

Den jämkning av arrendeavtalet, till vilken arrendatorn är berättigad, kan tillgodogöras honom på olika sätt. Sålunda kan kvantiteten av de jordbruksalster vari arrendet är bestämt nedsättas eller ock kan arrendatorn tillerkännas viss andel av varans pris. Vidare kunna naturaprestationer i större eller mindre omfattning utbytas mot ett skäligt belopp i penningar, därvid också hänsyn kan tagas till den inträffade prisstegringen.

I den mån jämningen innebär nedsättning av arrendets värde har viss gräns ansetts böra utsättas, vilken gräns må överskridas endast då synnerliga skäl därtill föreligga.

Då de den 14 mars 1940 gällande priserna å jordbruksalster kunna anses ha varit någorlunda normala, ha sagda priser valts till utgångspunkt vid beräkningen av den jämkning i arrendet som må kunna ske. Det har dock icke funnits skäligt att i allmänhet medgiva jämkning ända till prisnivån sagda dag, utan jämningen har såsom regel begränsats till att motsvara högst hälften av därefter inträffad prisstegring å ifrågakomna jordbruksalster. Vad persedellarrendena beträffar framgår nämnda prisstegring av en jämförelse mellan den värdesättning, som enligt markegångstaxan eller eljest tillämplig uppgift gällde den 14 mars 1940, och den markegångstaxa eller annan värdesättning, som enligt arrendekontraktet skolat tillämpas vid persedlarnas omräkning i penningar, därest jämkning ej kommit till stånd.

Med tillämpning jämväl i fråga om bristen på stråfoder vid frånträdet av arrendet av den principen, att rådande onormala förhållanden på jordbrukets område rättvisligen böra i allmänhet drabba jordägaren och arrendatorn lika, har det föreskrivits att befrielsen från ersättningskyldighet icke utan synnerliga skäl må avse mer än hälften av bristen.

Enligt vad i promemorian anförts har vidare under utredningens gång övervägts, huruvida även under nuvarande krisförhållanden liksom under krisåren efter det förra världskriget behov skulle föreligga av en lagstiftning motsvarande dels lagen den 28 juni 1918 (nr 481) innefattande tillägg till lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 och dels lagen den 22 juni 1921 (nr 322) om jämkning i vissa fall av arrendatorn åliggande dagsverksskyldighet. Med hänsyn till att den jämkning i arrendeavtal angående naturaarrenden, som genom det av utredningen framlagda lagförslaget möjliggjordes, förutsattes kunna ske även på det sätt, att arrendatorn berättigades att erlægga arrendet helt eller delvis i penningar i stället för in natura, och då arbetslönerna hittills knappast undergått sådan prisstegring, som kunde motivera en jämkning av dagsverksskyldighet, som en arrendator kunde ha åtagit sig, har utredningen ansett att det, åtminstone för närvarande, icke vore erforderligt att framlägga förslag till särskild lagstiftning motsvarande de ovanberörda lagarna. Ej heller har vad Stockholms länsorganisation av bondeförbundet anförts därom, att underlåtenhet att hålla avtalat kreatursantal under nuvarande förhållanden icke finge betraktas såsom kontraktsbrott, av utredningen ansetts böra föranleda någon lagstiftningsåtgärd.

Lantbrukaren K. V. Ögren i Kroken, vilken deltagit såsom sakkunnig inom utredningen, har i sin förut omnämnda skrivelse, vari han anmält *skiljaktig mening*, anfört i huvudsak följande.

Mjölket hade från 1939 till tiden för regleringen av jordbruksproduktprisernas ikraftträdande stigit från cirka 12 öre till cirka 14 öre per kilogram, således en ökning med ungefär 15 procent. Då mjölkarrandena även med normala förkrigspriser betydligt överstego kontantarrandena borde dessa nu nämnda 15 procent ökning mer än väl täcka jordägarens något ökade utgifter. Den höjning av jordbrukets produktpriser från omkring 14 öre per kilogram för mjölk samt omkring 20 öre per kilogram spannmål har ju uttryckligen sagts ifrån vara en kompensation för de två senaste årens dåliga skörderesultat samt de förhöjda priserna på jordbrukets förnödenheter såsom kraftfoder, konstgödsel m. m., vilket ju är sådana utgifter som helt påvilar arrendatorn. Att jordägaren skall erhålla minst hälften av denna kompensation plus den ökning han tidigare erhållit, medan samtidigt arrendatorn ensam skall bära förlusten av den dåliga skörden samt ökade utgifter och därigenom i många fall gå mot ekonomisk ruin torde väl icke kunna anses vara lyckligt i all synnerhet som då oftast en hel familj blir blottställd.

Då mjölkarrandatorerna liksom andra samhällsmedborgare måste ställa sig alla kristidsbestämmelser till efterrättelse, hade de säkerligen också full rätt att erhålla det stöd av myndigheterna, som tycks vara nödvändigt för att de verkligen skola få den så mycket omtalade kompensationen. Som det nu har varit, har det verkat i motsatt riktning, ty produkterna ha i många fall icke ens räckt till fullgörande av arrendet.

Då denna minskade produktmängd säkerligen kommer att fortsätta, är det nära nog nödvändigt att jämkningen av arrendet åtminstone bör kunna medgivas till 14 öre per kilogram mjölk. Ingen som helst anledning finnes att befara att jordägarens i någon mån berättigade merinkomst härigenom skall äventyras. Bevis finnes för att många mjölkarrandatorer i Skaraborgs län ge nära nog dubbelt arrende jämfört med dem med kontantarrande. Detta är alldeles ohållbart och den i lagförslaget föreslagna jämkningen torde vara allt för nått tilltagen för att ha den verkan som är fullt berättigad.

Enligt min mening är det önskvärt, att en jämkning medgives av mjölket till 14 öre samt av priset på spannmål till 20 öre per kilogram.

Yttrandena.

I de avgivna yttrandena har det framlagda lagförslaget i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I ett flertal yttranden har behovet av de föreslagna lagstiftningsåtgärderna starkt understrukt. I några yttranden har framhållits, att i arrendekontrakt ofta upptagits föreskrift därom, att å den arrenderade egendomen skulle hållas ett visst antal kreatur. Det har påpekats, att i nuvarande läge med de mycket knappa fodertillgångarna inom landet dylika bestämmelser understundom kunde vara omöjliga att fullgöra eller i varje fall medföra mycket stora kostnader och svårigheter. I yttrandena har i anslutning härtill påkallats, att genom lagstiftning öppnades möjlighet att åsidosätta dylika bestämmelser i arrendekontrakten.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalat följande.

Såsom grund för jämkning av arrendeavtal torde kunna ifrågakomma först och främst missväxt. Liknande verkan kan tänkas uppstå, om vanliga produktionsmedel, som utifrån pläga tillföras jordbruket, utebli, t. ex. kraftfoder, vissa gödningsämnen o. dyl. I båda dessa fall kan produktionsresultatet utan arrendatorns vållande gå ned under de normala variationer, som alltid måste beräknas förekomma vid ett långvarigt arrende. En annan faktor, som kan tänkas ingripa i jordbrukets ekonomi så starkt, att arrendevärdet däri- genom förskjutes utöver vad parterna rimligen kunnat förutse, är en prisstegring på vissa jordbruksprodukter av extraordinär storleksordning.

Verkningarna för en arrendator av de nu nämnda faktorerna må belysas av ett exempel. Två arrendejordbruk, som äro inriktade på spannmålsproduktion, beräknas vid arrendets ingående producera omkring 500 hektoliter vete vardera. För den ena gården avtalas ett arrende av 100 hektoliter vete att lösas efter årsmarkegång, som vid arrendeavtalets ingående utgjorde 12 kronor 13 öre per hektoliter. För den andra gården avtalas ett kontant-arrende av 1,200 kronor. Om nu veteskorörden går ned på vardera arrendegården till 150 hektoliter, måste i fallet med naturaarrende resultatet bli en stegring av arrendet från $\frac{1}{5}$ till $\frac{2}{3}$ av avkastningen, ett resultat, som väl må kallas oskäligt. Detta synes gälla oberoende av prisläget. Vid gården med penningararrende antages såsom nyss sagts skördeutfallet vara enahanda. Markegångspriset har emellertid stigit till 20 kronor 33 öre per hektoliter. Förändringen innebär en förskjutning av arrendevärdet från icke fullt 20 procent till nära 40 procent av avkastningens penningvärde. Resultatet för arrendatorn blir uppenbarligen icke så katastrofalt som i det förstnämnda fallet, men dock allvarligt nog, framför allt om det svaga skördeutfallet upprepas under flera år. Motsvarande exempel kunna uppställas vid mjölkarrenden eller vid arrenden med kombination av flera naturapersedlar.

Om återigen ingen abnorm försämring av själva produktionsresultatet föreligger, men däremot en prisstegring uppstår, som icke kunnat förutses, ställa sig förhållandena ungefär på följande sätt. I de nyss anförda exemplen antages avkastningen vara oförändrad, 500 hektoliter vete. Vid arrendets ingående hade arrendet 100 hektoliter ett penningvärde av 1,213 kronor och hela gårdens spannmålsavkastning ett penningvärde av 6,065 kronor. Om priset stiger till 20 kronor 33 öre per hektoliter, får visserligen arrendet ett penningvärde av 2,033 kronor, men samtidigt har avkastningens värde stigit till 10,165 kronor. Någon förskjutning till arrendatorns nackdel kan knappast anses härigenom ha ägt rum. Vid motsvarande exempel med ett i penningar fastställt arrende gör arrendatorn uppenbarligen en avsevärd vinst.

Det förefaller förvaltningsutskottet således, som om det snarare vore förskjutningen av själva produktionsfaktorerna än av priserna, som för arrendatorerna påkallade lagstiftningsåtgärd, men att däremot sådana åtgärder kunna erfordras även vid penningararrenden. Detta är samma ståndpunkt, som lagstiftaren intagit i nyttjanderättslagen 2 kap. 47 §, såvitt angår jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. Visserligen torde uttrycket i lagförslaget »därest arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för honom (arrendatorn) oskäligt betungande» icke kunna tillämpas i det exempel på prisstegring, som sist anfördes, men motiveringen åberopar dock särskilt prisstegringen såsom grund för den nu ifrågasatta lagstiftningen.

Härtill kommer att den i lagförslaget uppställda jämkningsregeln endast tager hänsyn till prisstegringen. I det här förut först anförda exemplet skulle

jämkningsen enligt förslaget icke få överstiga 410 kronor. Trots den svaga skörden skulle arrendatorn således ha att erlægga ett arrende med i penningar uppskattat värde av 1,623 kronor. Det förefaller emellertid förvaltningsutskottet, som om i dylika fall en reduktion av kvantiteten vore en riktigare jämningsgrund.

Statens livsmedelskommission, som i sitt yttrande även berört frågan rörande reduktion av kreatursbeståndet å arrenderade fastigheter i det fall att i arrendekontrakt intagits vissa bestämmelser angående kreatursbeståndets storlek, har anfört följande.

Livsmedelskommissionen vill för sin del tillstyrka ett lagfästande av de regler angående rätt till jämkning av i jordbruksalster bestämda arrenden, som framlagts i utredningsmannens förslag. Vad beträffar möjligheten för arrendator att erhålla jämkning i honom avtalsenligt åvilande skyldighet att vid arrendets frånträdande avlämna stråfoder och andra jordbruksalster har utredningsmannens förslag i allt väsentligt grundats å den uppfattning, som kommit till synes i en av livsmedelskommissionen den 31 oktober 1941 avlåten skrivelse; icke heller mot utformningen av lagförslaget i denna del har livsmedelskommissionen någon erinran. I anslutning till de av utredningsmannen i promemorian härvidlag framförda synpunkterna önskar dock kommissionen framhålla följande.

Stråfoder är som bekant under beslag, varjämte handeln därmed är underkastad statlig reglering. Livsmedelskommissionen har i flera cirkulär, bland annat i nr 423 och 566, meddelat bestämmelser om tilldelning av stråfoder till förbrukare därav. Nu innevarande ransoneringsperiod utlöper den 14 mars 1942, d. v. s. å den allmänna fardagen sagda år. De kvantiteter stråfoder, som enligt tilldelningsbestämmelserna få beräknas för skilda djurslag, äro med hänsyn till fodersituationen ganska snävt tilltagna. Från och med den 1 januari 1942 ha kristidsmyndigheterna även att, vid tilldelning av stråfoder för utfodring av nötkreatur, räkna med en reduktion av det av sökanden före krisens inträde å brukningsdelen normalt hållna beståndet av sådana djur med 15—25 procent, allt efter brukningsdelens storlek. Slutligen må påpekas, att vid all tilldelning av stråfoder avdrag skall göras med hänsyn till sökandens innehav av stråfoder.

En regel, som av naturliga skäl måste vinna tillämpning vid tilldelning av fodermedel genom det allmännas försorg, är att den, som önskar — tidigare eller senare under konsumtionsåret — erhålla tilldelning, redan från början av konsumtionsåret eller från den senare tidpunkt, då nya bestämmelser träda i kraft, underkastar sig den av myndigheterna anbefallda ransoneringsplanen. Denna regel är av livsmedelskommissionen särskilt uttalad i vad avser tilldelning av fodersåd (cirkulär nr 450 m. fl.) men torde principiellt böra äga motsvarande tillämpning jämväl då fråga är om stråfoder.

Det torde ligga ganska nära till hands att i förevarande avseende likställa en avträdande arrendator i hans förhållande till jordägaren med en tilldelningsökande lantbrukare i dennes förhållande till det allmänna. Att märka är nämligen, att en utjämning av stråfodertillgångarna bör ske icke allenast såtillvida att den avträdande arrendatorn i skäligen omfattning får äga utnyttja det stråfoder, som egentligen skulle lämnats vid frånträdet, utan även såtillvida att arrendatorn bör iakttaga tillbörlig sparsamhet med stråfoderförråden, så att jordägaren respektive den nytillträdande arrendatorn icke kommer att stå utan stråfoder under tiden från fardagen till betessläppningens början. Har en arrendator vid utfodring av kreaturen med stråfoder följt de normer i fråga om givornas storlek, som av livsmedelskommissionen på

sätt nyss nämnts anbefallts vid tilldelning av stråfoder, bör den omständigheten, att brist uppkommit i den kvantitet stråfoder, som skolat avlämnas vid frånträddandet, icke kunna läggas arrendatorn till last. I varje fall gäller detta, därest arrendatorn iakttagit jämväl ovannämnda reduceringsregel i fråga om nötkreatursantalet. Huruvida han kan anses i förevarande sammanhang ha varit skyldig härtil synes tveksamt, åtminstone i sådana fall, då arrendeavtalet föreskriver hållande av visst kreatursantal och jordägaren icke eftergivit iakttagandet av denna föreskrift. I detta sammanhang må emellertid påpekas att, då fråga är om tilldelning av stråfoder, de lokala kristidsmyndigheterna givetvis måste följa reduceringsbestämmelsen även i sådana fall, där den om stråfodertilldelning ansökande lantbrukaren är en arrendator, som genom arrendeavtal förbundit sig att hålla visst antal nötkreatur å fastigheten.

Riksförbundet landsbygdens folk har i sitt yttrande hemställt, att jämkningar av ersättning för naturaarrende och avträdesfoder icke begränsades till halva prisstegringen och att prisstegringen beräknades på basis av prisläget den 1 september 1939. Förbundet har till stöd för sin hemställan anfört i huvudsak följande.

Som av utredningen framhålles, är det två olika frågor, vilka beröras av utredningen, dels en på grund av kristiden och det förändrade penningvärdet motiverad reglering av naturaarrenden och dels en av framför allt missväxten motiverad dispens från att vid avträde av arrende överlämna stråfoder, i den mån skörden av detta foderslag blivit mindre än normal.

I det förstnämnda fallet avser förslaget att rätta till förhållanden, som uppstått på grund av den förändring av penningvärdet som inträffat sedan den nu pågående krisens början. Såsom norm för denna reglering har utredningsmannen föreslagit den norm, som gällde under föregående kris- och krigstid, d. v. s. att jämkningen av arrendet som regel ej skall omfatta mer än maximum hälften av den prisstegring, vilken skett å ifrågakommande jordbruksalster efter den 14 mars 1940.

Det kan emellertid starkt ifrågasättas, huruvida de båda krisperioderna ha en så likartad utveckling, att den anförda normen kan betraktas som skälig. Vid krisen 1918—22 stego livsmedelspriserna på ett sådant sätt, att jordbruket blev synnerligen lönsamt för dem, som icke hade naturaarrenden. Av samma anledning erhöles de jordägare, som hade gårdar utarrenderade mot naturaprodukter, ett oskäligt högt arrende. Det gällde då att genom lagstiftning av provisorisk art reglera detta missförhållande. Nu däremot ha jordbrukets omkostnader stigit på ett sådant sätt, att jordbruket ingalunda är någon lönsam näring, och jordägarna äro på väg att för rena naturaarrenden skörda vinster, vilka till sin storlek börja nalkas den förra kristidens förhållanden. Det vill med andra ord säga, att dessa arrendatorers ställning denna gång är väsentligt sämre än förra gången. Dessa svårigheter ha för vissa landsdelar ytterligare skärpts genom den inträffade missväxten. Av denna motivering framgår skäligheten av att maximum av jämkning bör omfatta hela den prisstegring, som skett. Det förtjänar därvid också bemärkas, att jordägaren denna gång, i motsats till den förra, icke fått vidkännas någon belastning i form av ökade räntor.

I motiveringen till begränsningen av jämkningen till hälften av bristen på stråfoder anger utredningen, att principiellt böra jordägaren och arrendatorn lika drabbas av de onormala förhållandena vid jordbruket. Det är emellertid fråga om huruvida denna begränsning medger, att parterna bli lika drabbade. Avsikten med av- och tillträdesfoder är ju att nytillträddande skall

ha möjlighet att från början uppsätta full djurstam. När såsom år 1941 avträdaren i många fall endast med största svårighet och endast genom delvis nedslaktning kan få stråfodret att nödortfigt räcka till, uppstår lätt en brist för honom i avträdesfodret. Det finns exempel på att hela höskörden ej blivit mer än vad som stipulerats såsom avträdesfoder. I sådant fall skall enligt förslaget arrendatorn erlägga en kontantbetalning för det felande stråfodret, motsvarande stråfoderpriset den 14 mars 1940 plus halva den värdestegring, stråfodret senare varit utsatt för. Jordägaren får därigenom ett belopp i penningar, för vilket han emellertid inte har några som helst utsikter att vid den tidpunkten kunna inköpa stråfoder av den anledningen, att något stråfoder då näppeligen torde finnas till salu, i varje fall icke till av staten fastställda priser. Den nytillträdande arrendatorn blir alltså i varje fall tvungen att vänta med anskaffningen av djur till dess han får foder av gårdens egen skörd. Det blir alltså ingen praktisk effekt ur jordbrukssynpunkt med denna form av reglering, trots det att den avträdande arrendatorn får vidkännas en betydande utgift. Därför torde det vara skäligt, att den begränsning av jämkningen, som förut angives, utgår och att skiljenämnden alltså vid avgörande av frågor om jämkning utan restriktioner kan tillämpa vad rätt och billigt är.

Utredningsmannen har som grund för värdestegringen utgått från prisläget den 14 mars 1940. Sådillvida är detta riktigt, att arrendekontrakt, dagtecknade före den 14 mars 1940, böra bli föremål för reglering. Med hänsyn till prisutvecklingen och de prisstegringar, som skedde från augusti 1939 till 14 mars 1940, förefaller det dock skäligt, att förslagsvis läget den 1 september 1939 blir grundprisläge och den värdestegring, som skall bli föremål för jämkning, räknas på detta grundprisläge. Det föreligger ingen tillräckligt stark motivering varför ej hela den i verkligheten under kristiden inträffade prisstegringen skulle medtagas vid den sammanjämkning av arrendeintressena, som förslaget berör.

Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalat, att utskottet hyste en viss tvekan, huruvida genom förslaget tillräcklig lindring bereddes vissa arrendatorer. Förvaltningsutskottet tänkte då särskilt på de avtal, som ingingos under depressionsåren i början av 1930-talet. Utskottet har framhållit, att prisstegringen från nämnda period räknat, vore så avsevärd, att en lindring uti arrendet med hälften av prisstegringen efter den 14 mars 1940 knappast torde få anses tillfyllest, särskilt med tanke på de två sista årens svaga skördar. Förvaltningsutskottet hade emellertid bemärkt, att, då synnerliga skäl föreläge, en lindring uti arrendeavgälden, som vore större än halva prisstegringen under nämnda period, kunde komma till stånd. Förvaltningsutskottet har förmodat, att sistnämnda stadgande skulle kunna utnyttjas, där så behövdes. Fråga vore emellertid, om icke den negativa formulering, som givits ifrågavarande stadgande, i praktiken komme att inskränka dess tillämpning. Förvaltningsutskottet har vidare uttalat, att några framställningar angående jämkning av sådana arrenden, som utginge i form av dagsverksskyldighet, synbarligen icke blivit gjorda från något håll och att utredningen ej heller funnit det erforderligt att nu framlägga förslag därom. Förvaltningsutskottet har förklarat sig beträffande denna sak endast vilja framhålla, att arbetslönerna — särskilt på sista tiden — dock undergått en så avsevärd stegring att statsmakterna torde få vara beredda att även här inskrida reglerande.

Häradshövding Vallquist har med instämmande av *länsstyrelsen i Skaraborgs län* uttalat, att den stadgade begränsningen av medgiven jämkning till 50 procent syntes godtyckligt vald. Då emellertid begränsningen icke vore ovillkorlig och då skiljenämnden i övrigt tillerkänts fri prövningsrätt vid avgörandet av vad som finge anses skäligt, syntes någon invändning mot förslaget i nu anmärkt avseende icke böra resas.

Under de senaste två åren har skördeutfallet varit dåligt. På sina håll i landet har skörden kunnat betecknas såsom synnerligen svag. Detta gäller ej minst foderskörden, på vilken landets animaliska produktion numera i allt större utsträckning måste bygga sedan importen av fodermedel i det närmaste upphört till följd av den av stormaktskriget vållade avspärrningen. Uppenbart är att dessa två års dåliga skördar, såsom utredningen framhållit, medfört högst betydande svårigheter för de arrendatorer, som ha sina arrenden helt eller delvis utsatta i naturaprestationer eller för vilka arrendeavgiften bestämts i jordbruksalster att lösas med penningar enligt de i markegångstaxan under litt. A fastställda priserna eller enligt annan jämförlig värdesättning. De företagna höjningarna av priserna på jordbrukets produkter ha till väsentlig del berott därpå, att skörderesultatet blivit dåligt och att produktionskostnaderna stigit. För här ifrågavarande arrendatorer ha prisförhöjningarna å jordbruksprodukterna icke i samma utsträckning som för övriga jordbrukare bidragit till förbättrad räntabilitet av jordbruket, då dessa arrendatorer för den del av arrendet som utsatts in natura icke kunnat tillgodogöra sig dessa höjningar. Jag finner därför i likhet med utredningen ytterligare åtgärder vara av nöden för underlättande av arrendatorernas svårigheter. Ehuru det givetvis inger allvarliga betänkligheter att rubba bestämmelserna i redan slutna avtal, anser jag mig likväl i nuvarande för arrendatorerna svåra läge böra förorda utredningens förslag om genomförande av en lagstiftning, som möjliggör jämkning av arrendeavtalets bestämmelser rörande arrendeavgälden. Erinras må, att under världskriget 1914—18 och de närmast därefter följande åren en i viss mån likartad situation förelåg, vilken föranledde statsmakterna att antaga en lagstiftning enligt vilken jämkningar i ingångna arrendeavtal såvitt angick naturaarrenden kunde åvägbringas.

Utredningen har föreslagit, att jämkning skulle medgivas arrendator, för vilken arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befundes oskäligt tyngande. Omfattningen av jämkningen av arrendeavgälden skulle få bedömas ur skälighetssynpunkt men skulle icke utan synnerliga skäl av vederbörande avgörande instans få bestämmas på sådant sätt, att därigenom arrendet nedsattes med mera än hälften av prisstegringen å ifrågakomna jordbruksalster efter den 14 mars 1940. Enligt min mening är den av utredningen ifrågasatta begränsningen till hälften av prisstegringen alltför snäv. Av utredningen framgår, att nedsättningen av arrendeavgälden härigenom i regel skulle röra sig om högst 10—15 procent, en nedsättning, som i betraktande av arrendatorernas svårigheter knappast i regel kan anses fullt tillräcklig. Jag vill därför

Departement-
chefen.

förorda, att ifrågavarande stadgande gives det innehåll, att arrendet må nedsättas med två tredjedelar av prisstegringen även om synnerliga skäl icke kunna anses föreligga. En sådan nedsättning motsvarar omkring 20 procent av arrendet.

Vid avgörande av frågan, om jämkning av arrendeavtal må medgivas eller ej, bör endast prövas om arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses för arrendatorn oskäligt tyngande men ej huruvida arrendatorn på grund av andra omständigheter, som ligga utanför arrendeförhållandet, är i stånd att fullgöra arrendevillkoren eller icke. Såsom utredningen framhållit bör dock vid bedömandet, om arrendevillkoren äro för arrendatorn oskäligt tyngande, den allra största hänsyn tagas till om arrendeavtalet i och för sig är att anse såsom förmånligt eller ej. Skulle man härvid komma till den uppfattningen, att trots de två senaste årens dåliga skördar och övriga rådande förhållanden på jordbrukets område arrendevillkoren vid jämförelse med andra arrendeavtal av liknande art äro att anse som skäliga, bör någon jämkning av avtalet icke medgivas. Likaså torde jämkning av arrendeavtalet icke böra ifrågakomma, därest arrendators medelinkomster av arrendet under förfluten arrendetid trots de senaste två årens dåliga skörderesultat uppgått till sådant belopp, att arrendatorn kan av dessa inkomster anses ha erhållit en tillfredsställande bärgning.

I likhet med utredningen anser jag, att den nu förordade lagstiftningen icke bör omfatta arrendeavtal rörande fastighet, som tillhör kronan eller är anslagen till ecklesiastikt ändamål. Dessa arrendeavtal synas böra regleras i särskilda författningar.

Vad angår utredningens förslag att öppna möjlighet för arrendator att under vissa förhållanden vinna befrielse från skyldigheten att ersätta brist å stråfoder eller annat naturaalster, som han förbundit sig att avlämna, kan jag i princip biträda detta förslag. Såsom utredningen framhållit äro förhållandena i fråga om fodertillgången för närvarande sådana att arrendatorerna i många fall överhuvud taget icke äro i stånd att fullgöra kontraktsbestämmelserna i detta hänseende eller i varje fall icke kunna göra detta utan att i allt för stor omfattning nedslakta sina besättningar. Till följd härav skulle i många fall mot arrendatorerna kunna vid arrendets frånträdande riktas oskäliga ersättningsanspråk.

I vissa yttranden har ifrågasatts att i samband med genomförandet av den nu förordade lagstiftningen införa bestämmelser som möjliggöra för en arrendator, som enligt arrendekontraktet förbundit sig att hålla visst antal kreatur på den arrenderade fastigheten, att nedbringa detta under det överenskomna antalet, då så med hänsyn till foderbristen finnes påkallat. Flera vägande skäl synas tala för att dylik lagstiftning kommer till stånd. Såsom framgår av livsmedelskommissionens yttrande utgår kommissionen vid sin tilldelning av fodermedel till djurägarna från att en viss nedskärning av kreatursbeståndet måste äga rum. Härvid tages ingen hänsyn till huruvida i arrendekontrakt finnas bestämmelser enligt vilka arrendatorn är skyldig hålla viss kreatursbesättning å fastigheten i fråga. Uppenbarligen är det icke i före-

varande för folkförsörjningen brydsamma situation till gagn att kreatursägarna hålla större besättningar på sina egendomar än de kunna på ett rationellt sätt utfodra. Jag tillstyrker därför att en lagstiftning även i nu ifrågasvarande syfte genomföres.

Beträffande denna lagstiftnings utformning synes lämpligast, att arrendatorn medgives rätt att, i enlighet med anvisningar av livsmedelskommissionen eller efter dess bemyndigande av lokal kristidsmyndighet, nedbringa kreatursbeståndet under den storlek som finnes stadgad i arrendekontraktet, därest detsamma föreskriver ett större antal än det som med hänsyn till skördeutfallet kan födas å fastigheten. Lagstiftningen kommer då att ansluta sig till den lagstiftning som genomfördes vid förra årets riksdag rörande rätt för arrendator att bortföra stråfoder samt frångå i arrendeavtal fastställd odlingsplan. Bestämmelser i ämnet synas med hänsyn härtill böra intagas i lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m. Denna lag, vilken äger tillämpning allenast till och med den 30 juni 1942, torde i sammanhang härmed böra givas förlängd giltighet till och med den 31 december 1943.

I utredningens promemoria liksom i yttrandet från Jönköpings läns hushållningssällskap har även berörts frågan om lagstiftning, som möjliggör jämkning av arrendator åliggande dagsverkskyldighet. Ehuru vissa skäl kunna tala även för en dylik lagstiftning, anser jag likväl i likhet med utredningen förhållandena icke för närvarande vara sådana, att lagstiftning i nu ifrågasvarande syfte är påkallad. Skulle emellertid läget förändras, torde frågan böra upptagas till förnyat övervägande. Vad angår de arrendatorer, som ha sina arrenden utsatta i penningar, ha för dem liksom för övriga jordbrukare inom områden med svaga skördar givetvis svårigheter uppkommit, men har för dessa arrendatorer någon stegring i arrendeavgälden icke ägt rum.

I anslutning till vad jag nu anfört har inom jordbruksdepartementet upprättats förslag till dels *lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall*, dels ock *lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.* Jag torde härefter få närmare ingå på de särskilda bestämmelserna i lagförslagen.

Lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall.

1 §.

I denna paragraf angivas de arrendeavtal, å vilka lagen är tillämplig, förutsättningen för att en arrendator skall kunna göra anspråk på jämkning av arrendevillkoren och tiden, som jämkningen må avse.

I promemorian har *utredningen* rörande denna paragraf anfört bland annat följande.

Tiden, från vilken jämkning må påfordras, har satts till den 14 mars 1941. Detta möjliggör åtminstone i fråga om mjölkarrendena en retroaktiv

tillämpning av jämningsföreskrifterna. Genom ett medgivande av jämkning endast för tiden efter lagens ikraftträdande skulle säkerligen tillräckligt effektiv lättnad icke ha beretts de arrendatorer, som kommit i trångmål på grund av de två senaste årens prisstegring och felslagna skörd. Att den retroaktiva tillämpningen kan medföra skyldighet för en jordägare att kontant återbära vad han i arrende redan kan ha mottagit är tydligt.

Den tid framåt, som jämkningen må avse, har bestämts för naturaarrendena till utgången av 1942 och för persedelarrendena till den 14 mars 1942. Anledningen till att jämkning medgivits för längre tid beträffande förstnämnda arrenden än för de sistnämnda är den, att arrende, som skall utgå in natura, såsom regel utgöres dag för dag eller eljest med mindre tidsintervaller under hela arrendetiden, vadan ett dylikt arrende lämpligen bör regleras för sådan tid, att arrendatorn såvitt möjligt på förhand har sina förpliktelser klara för sig någon tid framåt, under det att arrende, som erlägges i penningar, i regel betalas i efterskott och i varje fall lättare medger en jämkning i efterhand.

I yttrandet från *häradshövding S. Vallquist* har förslaget att lagstiftningens tillämpningsområde skall begränsas till avtal ingångna före den 14 mars 1940 avstyrkts. I yttrandet har framhållits, att, även om man kunde säga att en arrendator efter nyssnämnda dag bort taga skälig hänsyn till de svårigheter, som vårt lands avspärrning vållat med avseende å jordbruket, hade likväl genom 1941 års missväxt uppkommit en situation, som hårt drabbat även arrendatorer, vilkas avtal ingåtts efter den 14 mars 1940. Detta i förening med de stigande svårigheter, som den fortsatta avspärrningen medförde, syntes utgöra giltigt skäl för att även sistnämnda kategori arrendatorer skulle kunna beredas skälig jämkning av arrendet. I yttrandet har därjämte påpekats, att enligt utredningens förslag lagstiftningen, såvitt anginge mjölkarrenden, avsåge alla arrendeavtal under det att, då fråga vore om persedelarrende, lagstiftningen begränsats att avse allenast jordbruksarrenden. Då enligt *häradshövding Vallquists* mening skäl till ingripande på andra arrenden än sådana av sistnämnda slag icke för närvarande syntes föreligga, borde en jämkning av lagtextens avfattning äga rum.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län, som instämt i vad *häradshövding Vallquist* anfört, har för sin del vidare yttrat:

Prisstegringen å vissa jordbruksprodukter är visserligen till en del beroende av höjningen av den allmänna prisnivån, men prisstegringen på jordbruksprodukter inrymmer även ett belopp, som avser att kompensera jordbruket för av dålig årsväxt och hämmad import av kraftfoder m. m. nedfatt produktion, särskilt av animalier. Det är sistnämnda angelägenhet samt än mer det härmed förbundna förhållandet, att produktionsvolymen för många jordbrukare nedgått, som medfört särskilda svårigheter för arrendatorerna att utgiva arrende enligt naturapricipen. Det är det rubbade förhållandet mellan den mängd av produktionen, som jordbrukaren skall avstå för arrendets fullgörande, och den mängd, han får över att försälja, som är det särskilt kännbara för arrendatorn. Det är missväxten och bristen överhuvud taget på fodermedel, som utgöra de starkaste skälen för jämkning i mjölkarrenden och därmed jämställda avtal. Med hänsyn härtill vill *länsstyrelsen* avstyrka, att tillämpningsområdet begränsas till avtal, som ingåtts före den 14 mars 1940.

Sveriges lantbruksförbund har ifrågasatt, huruvida tiden för lagens tillämpning icke borde utsträckas till den 14 mars 1943. De skäl, som anförts för tidsbegränsningen ha icke synts förbundet tillräckligt bärande. Med hänsyn till att lagen näppeligen hunne prolongeras före den 14 mars 1942 har förbundet ansett det vara anledning att giva densamma en något förlängd giltighet. Förbundet har vidare — under erinran om att enligt lagförslaget jordägaren vore skyldig att i vissa fall återbära del av det arrende han tidigare mottagit — framhållit, att om detta skulle ske omedelbart, det understundom kunde medföra ej obetydliga svårigheter för jordägaren, nämligen om denne disponerat beloppet för egendomens förbättring eller i övrigt. Där så kunde visas vara fallet, borde på framställning från jordägaren kunna föreskrivas successiv återbetalning inom en begränsad, i lagen angiven tid.

Drättselnämnden vid Lunds universitet har hemställt, att lagstiftningen måtte utformas så att densamma icke bleve tillämplig på universitetets egendomar. Såsom motivering för denna hemställan har drättselnämnden anført i huvudsak följande.

I en av utredningen den 29 oktober 1941 avgiven promemoria angående lagstiftning till reglering av arrenden rörande jord, som är anslagen till ecklesiastikt ändamål, har framhållits, att även om särskilda skiljenämnder äro lämpliga för reglering av enskilda arrenden, torde dock, med hänsyn till de ecklesiastika arrendenas särskilda ställning med det allmänna såsom part och det för dylika arrenden gällande förvaltningssystemet, jämkningen nu liksom tidigare, då lindring i arrendevillkoren för innehavare av ecklesiastika arrenden varit i fråga, böra anföras åt offentlig myndighet. Vad sålunda anförts äger tillämpning jämväl å universitetets utarrenderade egendom.

Beträffande egendom, som upplåtits till ecklesiastikt ändamål, föreslås i ett vid nämnda promemoria fogat lagförslag, vilket numera godkänts av allmänna kyrkomötet, att stiftsnämnd på därom av arrendator gjord ansökning må kunna bevilja skäligen lindring i arrendevillkoren, såvitt angår arrendeåret 1941—42, under förutsättning, att arrendeavtalet slutits före den 14 mars 1940, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande och det på grund härav kan antagas möta svårigheter för denne att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet, samt att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kan påfordras för fastighetens hållande i god hävd. Vidare föreslås, att besvär över stiftsnämnds beslut må kunna anföras i vanlig ordning.

De egendomar med ett taxeringsvärde å cirka 3,000,000 kronor, vilka förvaltas av drättselnämnden, ha överlämnats till universitetet enligt Kungl. Maj:ts brev den 3 augusti 1681. Beträffande utarrenderingsvillkor ha bestämmelser meddelats i Kungl. Maj:ts brev den 21 februari 1860 till kanslern för universiteten i Uppsala och Lund och den 3 augusti 1917 till kanslersämbetet för rikets universitet. Arrendetiden är 20 år och arrendet erlägges i hektoliter spannmål, $\frac{1}{2}$ råg och $\frac{1}{2}$ korn, att lösas i penningar efter priserna i Malmöhus läns markgångstaxa, litt. A, med förhöjning av en krona 20 öre. Arrendatorerna äro tillförsäkrade optionsrätt. — Angående redovisning till statsverket av arrendeinkomsterna äro föreskrifter meddelade i Kungl. Maj:ts brev den 17 juni 1938 angående redovisning till statens allmänna fastighetsfond av vissa fastigheter, disponerade av Lunds universitet m. m.

Drätselnämnden vill vidare erinra om, att enligt § 139 i gällande universitetsstatuter ha universitetens drätselnämnder bland annat att bestämma villkor för arrendeupplåtelse och avgöra frågor om ändring i dessa villkor samt beslut om anstånd med uppbörden av universitetets inkomster.

De befogenheter i fråga om jämkning i arrendevillkor, som enligt lagförslaget beträffande egendomar, som upplåtits för ecklesiastika ändamål, skola tillkomma stiftsnämnd, förefinnas således redan för universitetens drätselnämnder. Över beslut av dessa kunna besvär anföras hos kanslersämbetet för rikets universitet och vidare hos Kungl. Maj:t.

Drätselnämnden får upplysa, att nämnden, med stöd av sin nyss angivna befogenhet, för arrendeåret 1940—41 efter framställning av föreningen arrendatorer av akademihemman i Skåne u. p. a. angående nedsättning av arrendena, alternativt uppskov med likvidernas erläggande, i åtskilliga fall lämnat anstånd med erläggande av arrendeavgifter efter prövning av behovet i varje särskilt fall.

På grund av vad ovan anförts finner drätselnämnden att några nya föreskrifter icke äro erforderliga för att sådan arrendejämkning, som med det remitterade förslaget avses, skall kunna komma till stånd beträffande universitetens egendomar, i sista hand efter prövning av Kungl. Maj:t. Drätselnämnden får därför hemställa, att i lagförslaget måtte intagas en bestämmelse, att lagen icke skall vara tillämplig å universitetens egendomar.

*Departements-
chefen.*

I anslutning till vad i vissa yttranden anförts anser även jag, att viss ändring bör göras i utredningens förslag i fråga om den tidpunkt, före vilken arrendeavtal skall vara slutet för att kunna jämkas. Det är såsom jag förut anförts i främsta rummet de två senaste årens svaga skördar och de ökade produktionskostnaderna sedan krigsutbrottet, som böra tagas i betraktande vid bedömning av frågan, om jämkning skall medgivas eller ej. Först framemot hösten 1940 kunde man tillfullo överblicka skördeutfallet för år 1940 och först då började prisstegringen på allvar göra sig märkbar. Det torde icke ha varit ovanligt att under våren och sommaren 1940 arrendeavtal slötos, vilka skulle gälla från den 14 mars 1941. Arrendatorerna kunde då knappast ha förutsett utvecklingen. Med hänsyn härtill förordar jag, att den tidpunkt, före vilken arrendeavtal skall ha slutits för att kunna jämkas, bestämmas till den 1 september 1940. Jämkningsen av arrendet bör gälla för de av utredningen angivna tiderna. Att såsom i vissa yttranden ifrågasatts utsträcka lagstiftningens tillämplighet till att omfatta hela nästa arrendeår anser jag icke för närvarande befogat. Skulle produktionsförhållandena under produktionsåret 1942/43 bliva otillfredsställande, torde spörsmålet om ytterligare åtgärder i nu ifrågavarande syfte få upptagas till övervägande. Såsom utredningen uttalat kan den retroaktiva tillämpningen av lagen medföra skyldighet för jordägare att kontant återbära vad han i arrende redan kan ha mottagit. Hinder bör därvid icke möta att bestämma att återbäringen skall ske i terminer eller genom avkortning av senare förfallande arrendeavgäld.

Att såsom drätselnämnden vid Lunds universitet yrkat från lagstiftningen utesluta arrendeavtal rörande universitetet tillhöriga fastigheter finner jag icke ändamålsenligt.

I övrigt tillåter jag mig beträffande innehållet i denna paragraf hänvisa till den allmänna motiveringen.

2 §.

I denna paragraf lämnas möjlighet att jämka i arrendeavtal intagna bestämmelser angående skyldighet för arrendator att vid frånträdet avlämna viss myckenhet stråfoder.

Enligt *utredningens förslag* skall arrendator, som frånträder den arrenderade fastigheten under år 1942 och som enligt arrendeavtalet åtagit sig att vid frånträdet avlämna viss myckenhet stråfoder eller annat jordbruksalster, äga rätt att, där brist förefinnes i den fastställda myckenheten på grund av omständigheter, till vilka han icke varit vållande, i skälig omfattning vinna befrielse från att ersätta bristen.

Utredningen har såsom motivering till sitt förslag anfört:

Intagandet i lagförslaget av förevarande paragraf har föranletts av statens livsmedelskommissions förut omförmälda skrivelse den 31 oktober 1941. I avseende å de lämnade föreskrifterna torde böra framhållas dels att, därest arrendatorn vid arrendetidens slut har kvar så stor myckenhet stråfoder, som han i avtalet åtagit sig att vid avträdet kvarlämna, han är pliktig att utan inskränkning fullgöra sitt åtagande härutinnan och dels att arrendatorn kan göra anspråk på befrielse från skyldigheten att ersätta uppkommen brist endast om bristen beror på omständigheter, som icke kunna läggas honom till last. Har arrendatorn å arrendefastigheten hållit en efter förhållandena normalt stor kreatursbesättning och har till utfodring av denna av stråfoderskörden åtgått så mycket, att intet eller endast en mindre del av vad han bort vid avträdet avlämna finnes kvar, torde arrendatorn icke kunna anses vara vållande till den uppkomna bristen. Har arrendatorn däremot haft en onormalt stor kreatursbesättning eller har han på annat sätt än som kan anses berättigat gjort sig av med sitt stråfoder, kan han tydligtvis icke vara berättigad till befrielse från ersättningsskyldighet gent emot jordägaren. Tilläggas må att även beträffande prövningen av anspråk å jämkning i det hänseende varom nu är fråga full obundenhet bör råda inom de i paragrafen uppställda villkoren.

Sveriges lantbruksförbund har rörande den i förslaget upptagna bestämmelsen anfört:

Förslaget medger den frånträdande arrendatorn en allt för stor frihet, då han har möjlighet att utfodra hela 1941 års stråfoderskörd före den 14 mars 1942, om han blott, såsom i motiveringen utsäges, håller en »efter förhållandena normalt stor kreatursbesättning». Han kan nämligen då »icke anses vållande till den uppkomna bristen». Man frågar sig, hur en ägare eller nytillträdande arrendator skall förfara, om det ej finns något som helst stråfoder kvar vid tillträdet den 14 mars 1942. Varje jordbrukare, han må vara frånträdande arrendator eller ej, är skyldig att disponera sitt stråfoderförråd så, att det räcker för djurbesättningen fram till betessläppningen. Begreppet »efter förhållandena normalt stor kreatursbesättning» täcker därför icke vad som här måste avses. Det bör i stället antingen av lagtexten eller av motiveringen klart framgå, att arrendatorn är skyldig kvarlämna så mycket stråfoder, att det är tillräckligt för framfödande under tiden 14 mars till betestidens början av en djurbesättning, vars storlek motsvarar den som arrendatorn själv hållit under stallfodringsperioden före den 14 mars.

Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalat bland annat följande.

Den föreslagna bestämmelsen rörande arrendatorns rätt till befrielse »i skälig omfattning» från åtagandet att vid frånträde av arrendet avlämna viss myckenhet stråfoder eller annat jordbruksalster anser utskottet tarva förnyat övervägande. Utskottet har en känsla av att utredningens motivering tar mera hänsyn till arrendatorns intressen än jordägarens. Det torde visserligen bli va svårt att skipa rättvisa vid avgörandet av frågan huruvida arrendatorn verkligen iakttagit så sträng sparsamhet med de tillgängliga stråfoderförråden, att han är berättigad vinna befrielse från att ersätta en förefintlig brist i den mängd foder han enligt kontraktet är skyldig att vid arrendets frånträde avlämna. Men med tanke på de svårigheter, i vilka tillträdaren blir försatt, om han ej får övertaga något stråfoder vid arrendets övertagande den 14 mars, måste synnerlig uppmärksamhet ägnas prövningen av detta spörsmål.

Förvaltningsutskottet hos hushållningssällskapet i Skaraborgs län har framhållit:

De föreslagna stadgandena angående stråfoder lämna en arrendator stora möjligheter att komma ifrån sin skyldighet att vid arrendets frånträde avlämna i kontraktet stipulerad mängd stråfoder och motiveringen till bestämmelserna är så vag, att bestämmelserna kunna leda till ur försörjningssynpunkt mindre lyckliga konsekvenser. Den stråfodermängd, som enligt kontraktet skall finnas å en egendom vid avträdet av arrendet, är ej någon jordägaren direkt tillkommande förmån utan är avsedd att säkra den tillträdande brukarens behov av stråfoder för egendomens besättning från tillträdesdagen till betesgångens början och bör alltså motsvara den mängd sådant foder, avträdet själv hade behövt för samma tid, om han kvarstannat å fastigheten. I vanliga fall torde dock kontraktsmängden understiga detta behov. Då det är lika viktigt att den tillträdande brukaren erhåller tillgång till stråfoder för de djur, som i fortsättningen skola kvarbli å fastigheten, som att avträdet har nödigt foder till sin besättning, är det av stor betydelse att formuleringen av och motiveringen till paragrafen får en sådan lydelse, att hushållningen med stråfoder blir sådan, att en tillträdare ej står utan stråfoder vid tillträdet, då han har ytterligt små om ens några möjligheter att anskaffa foder från annat håll.

Liknande synpunkter ha framförts av *förvaltningsutskottet hos hushållningssällskapet i Örebro län.*

Förvaltningsutskottet hos Kalmar läns södra hushållningssällskap har föreslagit att i denna paragraf upptages ett stadgande därom, att arrendator vid frånträde av arrende skall avlämna så mycket stråfoder, som motsvarar behovet för den under vintern utfodrade besättningen, om den bibehållits vid oförändrad storlek intill betestidens början.

Förvaltningsutskottet hos hushållningssällskapen i Stockholms län och stad samt i Östergötlands län ha framhållit, att i förekommande fall de flesta jordägare redan nu uppgjort arrendeavtal för nästa arrendeperiod, varvid i regel ny arrendator utan ersättning tillförsäkrats samma kvantitet stråfoder, som avträdet varit skyldig att avlämna. Därest den frånträde arrendatorn med stöd av den blivande lagen kunde erhålla befrielse från skyldigheten att ersätta uppkommen brist, skulle detta enligt vad utskottet vidare framhållit kunna vålla jordägaren avsevärda svårigheter och förluster. Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har därför ifrågasatt, om

icke jordägare, som före ifrågavarande lags tillkomst slutit avtal om jordbruksfastighets utarrendering den 14 mars 1942 och därvid tillförsäkrat den nye arrendatorn samma myckenhet stråfoder, som den nuvarande skulle ha kvarlämnat, borde medgivas samma befrielse från sitt åtagande att tillhandahålla den nytillträdande arrendatorn stråfoder, som jordägaren måst lämna den avgående arrendatorn.

Liknande synpunkter ha framförts av *länsstyrelsen i Östergötlands län*.

Denna paragraf har avfattats i enlighet med utredningens förslag. I vissa av de avgivna yttrandena har mot utformningen av utredningens förslag såvitt angår förevarande paragraf anförts, att densamma skulle av arrendatorn kunna missbrukas i syfte att undandraga sig skyldigheten att vid avträddandet av arrendet avlämna i arrendeavtalet föreskriven myckenhet stråfoder. Farhågorna i detta avseende synas icke befogade. En frånträdande arrendator bör principiellt sett alltid kvarlämna åtminstone så mycket av fodertillgången för året, som motsvarar den andel av den samlade fodertillgången, som föreskrivits med utgångspunkt från normal skörd. Därest arrendatorn förbrukat all å fastigheten befintligt stråfoder eller icke kvarlämnat minst den kvantitet som nyss angivits har arrendatorn vållat bristen och blir sålunda ersättningsskyldig gentemot jordägaren. Modifikationer kunna dock påkallas med hänsyn till den av livsmedelskommissionen uppställda ransoneringsregeln, att allt eget stråfoder först måste förbrukas innan tilldelning erhålles. I dylika fall torde emellertid den frånträdande arrendatorn kunna bli skyldig att lämna ersättning för inköpt foder.

*Departements-
chefen.*

Vad angår det i vissa yttranden väckta förslaget att en jordägare, som tillförsäkrat tillträdande arrendator viss myckenhet stråfoder men som till följd av att den frånträdande arrendatorn med stöd av den nu ifrågasatta lagstiftningen befriats från att ersätta uppkommen brist icke kan fullgöra sina åtaganden, även bör kunna vinna jämkning i dessa, anser jag detta förslag icke böra upptagas i lagstiftningen. Medgives jordägaren den ifrågasatta jämkningen i avtalet med tillträdande arrendator, torde man även böra stadga en motsvarande nedsättning i dennes arrendeavgäld. Detta skulle innebära att lagstiftningsåtgärden ur jordägarens synpunkt i stort sett komme att sakna betydelse. Sannolikt torde man emellertid kunna utgå från att jordägare såsom regel i nuvarande brydsamma situation med avseende å fodertillgången icke förbundit sig att tillhandahålla tillträdande arrendator stråfoder annat än till så stor myckenhet, som han med säkerhet kunde beräkna vara tillgänglig å fastigheten vid arrendetillträdet.

3 §.

Denna paragraf upptager bestämmelser rörande den ordning, vari tvister mellan jordägare och arrendator angående jämkning av arrendeavtal skola lösas.

Utredningens förslag innebär, att, därest jordägaren och arrendatorn icke kunna enas, frågan skall avgöras av särskild skiljenämnd. Sådan skiljenämnd skall tillsättas för varje hushållningssällskaps verksamhetsområde

och bestå av tre ledamöter, av vilka hushållningssällskapets förvaltningsutskott och landstinget skall utse vardera en samt länsstyrelsen i länet den tredje, vilken tillika skall vara skiljenämndens ordförande. Utredningen har ansett, att skiljedom bör kunna överklagas hos domstol.

I motiveringen till förslaget har utredningen framhållit, att erfarenheten från förra kristiden visade, att de nämnder, som då tillsattes, endast behövde ingripa i relativt få fall och att blotta förefintligheten av lagen sannolikt komme att i de flesta fall medföra frivillig överenskommelse.

Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har i sitt yttrande ifrågasatt, huruvida det icke vore lämpligare, att tvister mellan jordägare och arrendator av nu ifrågavarande art direkt hänskötes till domstols avgörande.

Värmlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har anfört:

Inrättandet av en särskild instans, skiljenämnd, till vilken parterna äga att hänvända sig, då de icke kunna enas om den avtalsjämkning, som bör ifrågakomma, synes välbetänkt.

Med hänsyn till de säkerligen starkt skiftande omständigheter, vilka i olika fall måste beaktas, t. ex. en arrendators möjlighet att erhålla krislån för gäldande av arrendet, en tillträdande jordbrukares oundgängliga behov av vissa fodermedel till dragare för att kunna verkställa vårsådd samt till nötkreatur för att producera erforderlig mjölk för eget och anställdas behov o. s. v., torde det ligga i sakens natur, att lagen måste medgiva skiljenämnd mycket vidsträckt befogenheter att bedöma och avgöra skäligheten i de anspråk, som parterna kunna komma att uppställa. Detta synes också i det föreliggande lagförslaget ha beaktats.

Följden härav blir emellertid, att mycket stora krav komma att ställas på skiljenämndernas förmåga att utreda grunderna för och bedöma skäligheten av parternas anspråk. Utskottet tillåter sig därför ifrågasätta, om icke bestämmelserna för tillsättande av skiljenämnd borde ytterligare skärpas och i viss mån ändras. Att länsstyrelsen vid val av ordförande utser en juridiskt skolad person får väl anses sannolikt, men utskottet skulle finna det innebära en viss trygghet, om det i lagen utsades att länsstyrelsens representant i skiljenämnd skall besitta domarekompetens. Hushållningssällskapets förvaltningsutskott torde kunna förutsättas alltid se till att få bästa möjliga sakkunskap representerad. Beträffande landstingens medverkan i val av skiljenämnd förefaller denna icke så starkt motiverad, varför utskottet vill ifrågasätta, om icke någon länsomfattande jordbrukareorganisation skulle ha större förutsättningar att utse den tredje ledamoten av skiljenämnd.

Länsstyrelsen i Värmlands län har ifrågasatt, att såsom kompetensvillkor för ledamöterna i skiljenämnden föreskrevs, beträffande ordföranden att han skulle vara innehavare av domarämbete, för den ledamot, som utsåges av hushållningssällskapets förvaltningsutskott, att han skulle vara ägare av jordbruksfastighet, och för den ledamot, som utsåges av landstinget, att han skulle vara arrendator.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har påpekat, att, om skiljenämnds-förfarande skulle vara erforderligt i de fall, då vederbörande hushållningssällskap eller landsting på grund av äganderätt till utarrenderad fastighet vore part i målet, det syntes kunna ifrågasättas, huruvida den av hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller landstinget

utsedde ledamoten borde fungera. I dylikt fall torde vara lämpligt, att länsstyrelsen ägde utse såväl ordförande som ersättare för den ledamot, som utsetts av hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller landstinget.

Häradshövding Vallquist har i sitt yttrande ifrågasatt, huruvida icke i lagen borde upptagas en bestämmelse om preklusionsfrist för talans instämmande till skiljenämnden.

I likhet med utredningen anser jag ändamålsenligt, att tvist mellan jord-^{Departements-}ägare och arrendator rörande jämkning, som avses i lagen, slites av en särskild nämnd. Härigenom vinnes ett snabbt avgörande av ifrågavarande tvister. Därest kostnaderna för nämndens förfarande regleras på sätt i 5 § närmare angives, torde desamma komma att understiga kostnaderna för ett domstolsförfarande. I den i anslutning till förra världskriget genomförda lagstiftningen angående jämkning av arrendeavtal upptogs ett liknande förfarande. För vinnande av ett snabbare avgörande och i syfte att i möjligaste mån förhindra att kostnader uppstå för parterna anser jag, att nämndens beslut böra vara slutgiltiga och sålunda icke få överklagas hos domstol. Med hänsyn härtill torde ytterligare garantier böra skapas för att nämnden får en fullt tillfredsställande sammansättning. För att nå detta ändamål synes böra stadgas, att av nämndens ledamöter ordföranden utses av Kungl. Maj:t och ledamöterna av länsstyrelsen. Till ordförande bör förordnas en ordinarie domare. De båda bisittarna böra utses så att de i arrendeförhållandet ingående parternas intresse av att erforderlig sakkunskap representeras i nämnden blir tillgodosett. I lagen bör därför föreskrivas, att en representant för jordägarna och en för arrendatorerna insätts i nämnden. För att vinna största möjliga enhetlighet vid behandling av tvister av ifrågavarande slag synes nämndernas verksamhetsområde i regel böra göras mera omfattande än utredningen föreslagit. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma härom. I syfte att vinna anslutning till de lokala förhållandena, trots att en utvidgning sker av nämndernas verksamhetsområde, synas de av länsstyrelsen tillsatta ledamöterna böra utses för varje hushållningssällskaps verksamhetsområde att tjänstgöra i nämnden vid behandling av ärende rörande arrendeavtal angående fastighet inom det område, för vilket ledamöterna utsetts.

I anslutning till vad i ett yttrande anförts synes i förevarande paragraf böra upptagas en bestämmelse rörande den tid, inom vilken nämndens prövning bör påkallas vid äventyr av talans förlust. Med hänsyn till att ifrågavarande tvister snarast böra bringas ur världen anser jag, att denna frist icke bör utsträckas längre än till utgången av år 1942.

I enlighet med vad sålunda anförts har förevarande paragraf avfattats.

4 §.

I denna paragraf ha lämnats regler för omfattningen av den jämkning, som enligt vad förut anförts må medgivas. Beträffande innehållet i paragrafen hänvisas till vad jag förut i den allmänna motiveringen till lagstiftningen anfört.

5 §.

Enligt *utredningens förslag* under denna paragraf skall ersättning till ordföranden utgivas av allmänna medel jämlikt de grunder, som Kungl. Maj:t fastställer.

I vissa *yttranden* har hemställts, att grunderna för ersättning till samtliga ledamöter i nämnden måtte fastställas av Kungl. Maj:t och att ersättningen finge utgå av allmänna medel.

Departements-
chefen.

I likhet med utredningen anser jag, att ersättningen till ordföranden bör gäldas av allmänna medel. Ersättningen till ledamöterna i nämnden torde däremot böra gäldas av parterna. För undvikande av kostnader komma vid sådant förhållande säkerligen parterna i de flesta fall att söka vinna en frivillig uppgörelse rörande jämkningen av arrendet. Erfarenheten från den föregående lagstiftningen i samband med världskriget 1914—18 visar att så blivit förhållandet. I anslutning till vad i vissa yttranden hemställts synas dock grunderna för ersättningen till ledamöterna böra bestämmas av Kungl. Maj:t.

6—8 §§.

Dessa paragrafer, vilka motsvara 7—9 §§ i utredningens förslag, äro avfattade i huvudsaklig överensstämmelse med dessa. En mindre jämkning har vidtagits i 6 § med hänsyn till min ståndpunkt i fråga om rätten att överklaga nämndens beslut.

Till täckande av statens kostnader för ifrågavarande nämnds-förfarande torde ett särskilt reservationsanslag å 10,000 kronor böra anvisas å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42.

Förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Giltigheten av förevarande lag, som utgår den 30 juni 1942, bör förlängas till och med den 31 december 1943. I samband härmed har i 1 § av lagen såsom ett andra stycke upptagits ett stadgande av innehåll, att arrendator må i enlighet med anvisningar, som lämnats av statens livsmedelskommission eller efter dess bemyndigande av lokal kristidsmyndighet, nedbringa antalet kreatur å den arrenderade fastigheten under det antal, som enligt arrendeavtalet skall hållas å fastigheten. Rörande skälen för lagförslaget hänvisas till den allmänna motiveringen.

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över förenämnda förslag till dels *lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall* och dels *lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om*

rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m., vilka förslag torde såsom bilaga A och B fogas till detta protokoll¹, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Gustav T. Roupe.

---

¹ Dessa bilagor, vilka äro likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen, ha här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 3 februari 1942.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden FORSSMAN,
BELLINDER,
regeringsrådet LUNDEVALL,
justitierådet STERZEL.

Enligt lagrådet den 31 januari 1942 tillhandakommet utdrag av protokoll över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 16 januari 1942, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till dels *lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall* och dels *lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.*

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av byråchefen för lagärenden i jordbruksdepartementet hovrättsrådet B. Fallenius.

Lagrådet lämnade förslagen utan erinran.

Ur protokollet:
G. Lindencrona.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 februari 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, lagrådets den 3 februari 1942 avgivna utlåtande över de den 16 januari 1942 till lagrådet remitterade förslagen till dels *lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall*, dels *och lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.*

Föredraganden anför:

Lagförslagen ha av lagrådet lämnats utan erinran. Såsom framgår av vad jag anført i samband med remissen av förslagen till lagrådet torde till täckande av statens kostnader för det i förstnämnda lagförslag omförmälda nämnds-förfarandet ett särskilt reservationsanslag å 10,000 kronor böra anvisas. Detta anslag, vilket bör upptagas under beteckningen Kostnader i samband med jämkning av vissa arrendeavtal, torde böra anvisas under nionde huvudtiteln å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42.

Under åberopande av vad sålunda och i förenämnda statsrådsprotokoll för den 16 januari 1942 anförts hemställer jag

dels att förenämnda två lagförslag måtte jämlikt § 87 rege-ringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till an-tagande;

dels och att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till *Kostnader i samband med jämkning av vissa arrendeavtal* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 å driftbud- geten under nionde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av ..... kronor 10,000.

Kungl. Maj:ts proposition nr 40.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Benno Gårdsten.